

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNDE ADANA, TARSUS VE MERSİN BÖLGESİ NUSAYRİLERİ (19-20. YÜZYIL)

Ali Sinan BİLGİLİ¹

ÖZET

Bu makalede Adana, Tarsus ve Mersin Nusayrîleri hakkında Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan bilgiler işlenmiştir. Nusayrîler hakkındaki merkezi yönetim (Sadaret, Hariciye Nezareti, Maarif Nezareti) ile bölge yöneticileri (vali, mutasarrıf, Maarif Müdürü) ve merkezi yönetim ile yabancı devlet sefaret ve konsoloslukları (Amerikan Sefareti ve Mersin Konsoloslugu) arasında cereyan eden yazışmalar, araştırmanın kaynağını oluşturmaktadır. Araştırmanın yöntemi, arşiv belgelerinin günümüz harflerine transkripsiyonu ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi şeklindedir. Bu değerlendirme sonucunda bahsedilen bölgede yaşayan Nusayrîlere merkezi yönetimin bakış açısı, Nusayrîler üzerindeki misyonerlik faaliyetleri, bölgedeki diğer gruplarla ilişkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adana, Tarsus, Mersin, Nusayrî, 19. yüzyıl, II. Abdülhamid, Dr. David Metheny, Mersin Protestan Kız Mektebi

THE NUSAIRIS OF ADANA, TARSUS AND MERSİN PROVINCES IN OTTOMAN ARCHIVE DOCUMENTS (19-20th CENTURY)

ABSTRACT

The information given in the Ottoman archive documents on Nusairis of Adana, Tarsus and Mersin are examined in this article. The main sources of this research includes the documents and official letters between central administration (Vice Presidency, Foreign Affairs Office, National Education Office), regional administration (Governor, Mayor, Director of Education), and foreign consulates (American Ambassador and Mersin Consulate). The method of this investigation is the transcription of these documents and their result evaluation. The way of look and the treatment of central State Administration, the activities of missionaries towards this society, living in above mentioned areas, are examined in the light of these evaluations. The activities of the missionaries and the relations of Nusairis with them are especially reflected in this article.

Keywords: Adana, Tarsos, Mersin, Nusairi, 19-20th century, Abdulhamid II, Dr. David Metheny, Mersin Protestant Girl School.

1 Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ERZURUM sbilgili@atauni.edu.tr

1-Giriş

Nusayrîlik, 9. yüzyılda ortaya çıkmış bir dinî akımdır. Arap Aleviliği de denilen bu akımın kurucusu umumiyetle Ebu Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemiri (ölm. 883), yayıcısı olarak da Hüseyin b. Hamdan el-Hasibi (ölm. 957 veya 969) kabul edilir. Nusayrîlik Irak'ta doğmasına rağmen, 11. yüzyılda Halep'ten Adana-Mersin'e kadar uzanan bölgede yaygın bir fırka hâline gelmiştir. Selçukluların bölgeyi fethiyle birlikte, bu devletin hâkimiyetine giren Nusayrîler, 1098'de Haçlı, 1188'de Selahaddin-i Eyyubi idaresine girmişlerdir. Sultan Baybars döneminde (1233-1277) Memlûk, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Osmanlı hâkimiyetine geçmişlerdir (Massignon, 1993: 365; Üzüm, 2007: 270). I. Dünya Harbi'nin ardından Fransızlar tarafından Osmanlı yönetiminden koparılan Nusayrîlerin bugün küçük bir grubu ülkemizde ve Lübnan'da, büyük grubu ise Suriye'de yaşamaktadır. Karpap (2010: 155), 19. yüzyılda Suriye kıyılarında 200 bin Nusayrî yaşadığını yazar. 1933 yılında Aleviler Devleti sınırları dâhilinde 213 bin Nusayrî olduğu tespit edilmiştir (Keser, 2006: 70).

2-Osmanlı Yönetiminin Nusayrîlere Bakışı

Osmanlıların genel dinî-siyasi politikasında Nusayrîlik, başlangıçta bir sorun teşkil etmemiş ve İslam dairesinde değerlendirilmiştir. Ancak, 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama siyaseti çerçevesinde çeşitli etnik, dinî ve mezhebî gruplar gibi Nusayrîleri de isyana teşviki (BA, Y. PRK. UM: 49/76), bazı Nusayrî grupların şekavet hareketlerine girişmesi (BA, MVL: 258/20; BA, A. MKT. MVL: 74/84; BA, A. MKT. MHM: 757/110; BA, DH.MKT: 1670/20)² ve Amerikan misyonerlerin Nusayrîler gibi "ehl-i İslam" topluluklarını Protestanlaştırma³ (Hristiyanlaştırma) faaliyetleri (BA, Y. PRK. MF: 3/11; BA, Y. PRK. BŞK: 58/35; BA, BEO: 1021/76555) karşısında devlet, birçok grup hakkında olduğu gibi Nusayrîler için de çeşitli tedbirler almak zorunluluğu duymuştur. Bu meydana isyana kalkışan bazı Nusayrî şeyh ve reisleri sürgün edilmiş⁴ (BA, İ. MSM: 76/2173; BA, A. MKT: 139/12; BA, A. AMD: 5/6), isyanların bastırılması için asker gönderilmiş (BA, A. MKT. MHM: 757/110; BA, A. MKT. MVL: 74/84)⁵, misyonerlerin faaliyetlerini engellemek için yoğun çaba harcanmıştır.

Şekavet ve isyan hareketlerinin bastırılmasından sonra, Nusayrîlerin devlete sadakatinin sağlanması için de bazı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler arasında sürgüne gönderilen bazı Nusayrî şeyh ve reislerinin affedilerek memleketlerine dönmelerine izin verilmesi (BA, A.

2 Nusayrî şekaveti hakkında bkz. Başbakanlık İstanbul Osmanlı Arşivi (BA), İ. MSM: 76/2173; A. MKT: 103/44; A. MKT: 109/44; İ. MSM: 76/2174.

3 15 Cemaziyelevvel 1315 (12 Ekim 1897) tarihli bir belgeden de, Cizvit tarikatı üyelerinin de Trablusşam bölgesindeki Nusayrîleri Katolikleştirmek için çalıştıkları anlaşılmaktadır (BA, BEO: 1021/76555)

4 Mesela; Safita Kazası'ndan reis Yunus-zâde Hamid (BA, İ. MSM: 76/2173; BA, A. MKT: 103/44), Şeyh Abbas (BA, İ. MSM: 76/2174-2175), Şeyh Abdullah (BA, DH. MKT: 1368/44), Şeyh Abdulhamid (BA, A. MKT. UM: 169/55) sürgün edilmişlerdir.

5 Ayrıca bkz. BA, A. MKT. MHM: 349/68; 357/39; BA, DH. MKT: 1691/55

MKT. UM: 169/55)⁶, Nusayrî şeyhlerinin masraflarını karşılamak için onlara varidat ayrılması (BA, DH. ŞFR: 68/8), bazı Nusayrîlere devlet memurîyeti verilmesi (BA, A. AMD: 83/17)⁷, Nusayrî bölgelerine yeni cami ve mektepler inşa edilmesi ve inşa edilen bu camilerdeki imam ve müezzin kadrolarına Nusayrî din adamları atanması, Nusayrî çocuklarının Müslüman toplumla entegrasyonu için aynı okullarda yan yana okuması gibi hususlar vardır. Asıl tedbir ise, Nusayrîlerin Hanefî mezhebine geçirilme gayretidir. 1307 (1890) yılından itibaren yoğunlaşan bu durum, bazı Osmanlı arşiv belgelerinde Hanefî mezhebi, bazılarında da İslam dininin kabul edilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Nitekim 19 Zilkade 1307 (7 Temmuz 1890) tarihli bir belgede; "... Nusayrîleri dahi mezheb-i Hanefî'ye ittibâ' ile kendilerine ta'lim ve telkin-i din olunması ..." denilmektedir. (BA, MV: 54/37-55/15; BA, İ. MMS: 114/4867)⁸. Belgelerden anlaşılan, Osmanlıların Nusayrîliği bir Bâtîni mezhep olarak algıladığı ve bu mezhepten Hanefî mezhebine geçmenin ise, devletin resmi din anlayışı çerçevesinde "İslam olmak" olarak nitelendirildiğidir. Yani Nusayrîliğin İslam dışı bir inanç olarak görülmemekten ziyade, Bâtîni bir mezhep veya fırka olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Nusayrîlerin İslam dışı sayılmadığının en önemli göstergesi, gayrimüslimlerin ödemekle mükellef olduğu cizye vergisinin kendilerinden alınmamasıdır. Tarihsiz olan, fakat 18. yüzyıl sonları veya 19. yüzyılın ilk yarısına ait olduğunu tahmin ettiğimiz bir cizye defterinde (BA, KKD: 3914) Tarsus şehri ve civarında yaşayan cizye mükellefi gayrimüslim reaya olarak Rum ve Ermenilerin isimleri zikredilmiştir. Eğer Nusayrîlik, İslam dışı, yani gayrimüslim bir fırka olarak kabul edilse idi, bu cizye defterinde taifenin ismi zikredilirdi. Keza 25 Ağustos 1819'dan az önce Adana ve Tarsus'ta sakin Fellahân taifesi tarafından İstanbul'a gönderilmiş bir arzuhâl dikkat çekicidir. Bu arzuhâlde Fellahlar, "ehl-i sünnetten" oldukları hâlde, bölge yöneticilerinin üzerlerine lazım gelen avarız ve tekâliften başka cizye vesaire rüsum tarh ettiklerinden bahsetmektedirler. Bunun için İstanbul'dan müstediyatta bulduklarından, Osmanlı merkezi yönetimi zikredilen taifeden öteden beri alınagelen rüsum haricinde başka bir vergi talep edilmemesini emretmiştir (BA, C. ML: 11/461). Muhteviyatından bahsedilen bu arzuhâl zannımızca Nusayrî Fellahları tarafından gönderilmiş olup bölge yöneticilerinin Kıptilerle Nusayrî fellahları karıştırdığı, kendilerinden bu yüzden cizye istendiği⁹, merkezin ise bunları ayırdığı anlaşılmaktadır. Bu belge de Nusayrîlerin İslam inancı dışında görülmediğini göstermektedir. Keza, Tarsus'un 1110-1309 (1699-1892) tarihleri arasında kapsayan şer'iyce sicillerinde gayrimüslimler üzerine çalışma yapan Düzgün (2007)'ün ve yine şer'iyce sicilleri ve arşiv belgelerine dayanarak 19. yüzyılın ikinci yarısında Tarsus'ta yaşayan gayrimüslimler hakkında

6 Mesela; 8 Safer 1271'de (31 Ekim 1854) Trabzon'da sürgünde bulunan Nusayrî şeyhi Abdulhamid affedilerek ailesiyle birlikte memleketi Safita'ya gitmesine ruhsat verilmiştir (BA, A. MKT. UM: 169/55).

7 Mesela; 1 Zilhicce 1274'de (13 Temmuz 1858) Sayda'daki Nusayrî taifesine mensup olup Trablusşam Sancağı (Safita) Müdürlüğü'nde istihdam edilen İsmail Hayri Bey'e hizmetlerinden dolayı beşinci rütbeden nişan ihсан edilmiştir.

8 Nusayrîlerin mezhep değiştirmesi ve Nusayrî bölgelerine cami ve okul yapılması hakkında bkz. BA Y. PRK. AZN: 4/57; Y. PRK. UM: 19/58-70; BA, İ. MF: 2/1311/R-1; BA, DH. MKT: 31/9-1741/10; 1817/63; 1958/80; 1993/3; 2049/13; BEO: 142/10630

9 Adana Kıptilerinin cizye ödemeleriyle ilgili olarak bkz. Karlangıç, 2007: 100, 109.

araştırma yapan Aytaç (2006)'ın kayıtlarından, şer'iyeye sicillerinde Nusayrîlerin gayrimüslim sayıldığına dair bir kayıt düşülmediği tespit edilmiştir. Yine II. Abdülhamid döneminde Nusayrîlerin tüm Müslüman gruplar gibi, mecburi askerlik hizmetiyle yükümlü tutulmaları da (Mesela; BA, BEO: 648/48555, Tarih: 8 Muharrem 1313/1 Temmuz 1895), İslam dairelerinde gördüklerinin göstergesidir.

3-Adana, Tarsus ve Mersin Nusayrîleri

Nusayrîler hakkında muhtelif çalışmaları olan Louis Massignon, İslam Ansiklopedisi'nde kaleme aldığı "Nusayrîler" maddesinde (1993: 366), Adana ve Tarsus'ta 15. asırdan itibaren Nusayrîlerin yaşadığını ifade eder. Massignon'un verdiği ve Handwörterbuch des Islam'da da yer alan bu bilgi, Osmanlıların 1516-17'de ele geçirdikleri bölgeyle ilgili tuttıkları 16. yüzyıla ait arazi ve nüfus sayım defterlerince (tapu-tahrir defterleri) doğrulanmamaktadır. Zira bu defterlerde Nusayrî adına veya Arap kökenli bir cemaate rastlanmamaktadır. Ancak Tarsus tahrir defterindeki mahalle adlarını yanlış okuyan bazı yazarlar, bu yüzyılda şehirde Arapların da bulunduğu ve hatta bunlara ait bir mahallenin varlığından bahsetmişlerdir.¹⁰ Fakat tetkik edilen tahrir defterlerinin hiçbirisinde Arap isimli bir mahalleye tesadüf edilmemiştir. Bu yazarlar, Gurbet (Garip) taifesinin meskûn olduğu ve Gurbetân ismini taşıyan mahallenin adının yanlışlıkla Arab okumasından dolayı böyle bir etnik grubun da şehirde yaşadığını söyleme hatasına düşmüşlerdir. Yine Gurbetân isimli bir grup da Adana'da yaşamaktadır.

Nusayrî-Gurbetân İlişkisi

Tarsus ve Adana'da isimleri zikredilen yukarıdaki Gurbetân taifesinin Nusayrîlerle ilişkisi olduğu yolunda Ener (1990: 293)'in bir iddiası bulunmaktadır. Ener, Handwörterbuch des Islam, Brockhaus (Britannica) Ansiklopedisi ve Ewald Banse'nin Die Türkei Eine Moderne Geographie, (Braunschweig, Hamburg 1915) adlı eserlerine dayanarak Gurbet taifesinin Adana ve Tarsus'a gelen Nusayrîlerin ilk öncülleri olduğunu, Nusayrîlerin de aslen Arap değil, Tah-tacı ve Kızılbaş Türkmenler gibi Türk asıllı olduklarını yazar. Ener'in Gurbetân-Nusayrî ilişkisi hakkında ortaya attığı iddiasına karşılık, Adana tahrir defterleri üzerine çalışmalar yapan Kurt (1990: 191), Adana'da Türk olmayan Müslüman unsur bulunmadığını yazar ve Ener'in iddiasının tevsike muhtaç olduğunu belirtir. Keza 3 Safer 984 (2 Mayıs 1576) tarihli bir hükümde geçen, "Haleb ve Maraş ve Diyarbakır beğlerbeğlerine ve beğlerine ve Sis ve Tarsus ve İç-il beğlerine ve müfettiş-i emvâl Kars kadısı Mevlana Muslihiddin'e ve vilâyet-i mezbûre kadılarına hü-küm yazıla ki ... zikrolan vilayetlerde vaki' olan Gurbetân ve Ozan ve Kaşıkçı ve Mağlâş (Ma'lâş ?) Arabî ve Çingen ve Şarkiyân ve bi'l-cümle ..." (BA, MAD 7534: 1538) ifadeden Gurbet taifesinin Arap taifesinden tefrik edilmiş olduğu görülmektedir. 9 Cemâziyelevvel 1311 (18 Kasım 1893) tarihli bir arşiv belgesinde "Evlâd-ı Arap'dan Nusayrî kabilesi" tabiri kullanılmıştır (BA, Y. MTV, 87/44). Gurbet taifesi, Nusayrîler gibi Arap asıllı olsa idi, yukarıdaki arşiv kayıtlarında ifade edildiği gibi bunların da Arap olarak nitelendirilmesi gerekirdi.

¹⁰ Mesela; Akgündüz, 1993: 161.

Nusayrî-Fellah İlişkisi

Nusayrîler hakkında doğrudan veya dolaylı çalışmalar yapan pek çok araştırmacı, bunlara Fellah da denildiğini yazarlar (Ener, 1990: 293; Üzüm 2007: 270; Türk, 2010: 31). Ener (1990: 293, 297), bölgedeki iki tür çiftçi grubunu Fellah olarak nitelendirmiştir. Bunlardan biri yerli olan Nusayrîler, ikincisi ise Mısır asıllı Kıptilerdir. Kıptiler, Mısır'ın yerli ve Hristiyan halkı olup (DIA, 2002: 424-426) 1831 nüfus sayımına göre Tarsus Sancağı'nda 1250 Kıpti yaşamaktaydı. 1843 tarihli bir şer'iyye siciline göre, Kıptilerle Nusayrîlerin bir alakası bulunmamaktadır (Ener, 1990: 297). Fakat her iki grup da çiftçilikle uğraştığından, ortak isim olarak Fellah denilmiştir. Bu durum devletin vergilendirmesinde bir karışıklığa da sebebiyet vermiş ve 4 Zilkade 1234 (25 Ağustos 1819)'de yanlışlıkla Adana ve Tarsus Nusayrî Fellahlarından, gayrimüslimler (Kıpti) gibi cizye istenmiştir. Nusayrîlerin itirazı üzerine yanlışlık düzeltilmiştir (BA, C. ML: 11/461).

Nusayrî-Arap Uşağı İlişkisi

Alan araştırmacıları, halk arasında Nusayrîlere Arap Uşağı denildiğini de yazarlar (Türk, 2010: 31; Keser, 2006: 175). Osmanlı belgelerinden Arap Uşaklarının iki kesime ayrıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1824-1828 tarihli bir Tarsus şer'iyye sicilinde "... Cadbaz Araboğlu demekle ma'rûf Hasan namân kimesneler ..." (Yaman, 2006: 146) cümlesi ile 18 Kasım 1893 tarihli bir arşiv belgesinde "Evlâd-ı Arap'dan Nusayrî kabilesi" (BA, Y.MTV, 87/44) ifadesinden Nusayrîlerin, 1847-1848 tarihli bir Adana şer'iyye sicilinde "Camuscu karyesinde fevt olan Mısırlı Arapoğlu İbrahim nâm müteveffânın muhâlefâtı ..." (Karlancı, 2007: 55) ve 1800-1876 tarihli Adana şer'iyye sicili kayıtlarında "... Yortan Mahallesi'nden Mısırlı Hasan bin Arab Ahmed ve karye-i mezkûrede Arab İbrahim Ağa ibn Ahmed ... Mısırlı Arab Hasan ve Sa'id bin Zahid" (Dede 2008: 106) cümlelerinde geçen Mısırlı Arapoğlu veya Mısırlı Arap'tan ayırt edildikleri anlaşılmaktadır. Mersin kentinin kurulmasından sonra tutulan Tarsus kadı sicillerinde de çok sayıda kişi "Mısırlı Arap" (Oğuz, 2006: 75) tabirine vurgu yapılarak kaydedilmiştir.

4-Adana, Tarsus ve Mersin Nusayrîleri Hakkında Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Adana, Tarsus ve Mersin Nusayrîleriyle ilgili belgeler, 1850'den itibaren gün yüzüne çıkmaya başlamaktadır (BA, A. MKT. UM: 22/11). Önceki yıllara ait belgeler, mesela; 16. yüzyıl tapu-tahrir defterlerinde Nusayrî adına tesadüf edilmiştir. 1547 ve 1572 tarihli Adana tahrir defterlerinde "cemaat-i Fellahlu" ve "cemaat-i Arap Hasanlu" (Kurt, 2005: II/330, 354; III/343, 367), 1543 ve 1572 tarihli Tarsus tahrir defterlerinde "Kaşıkçı Arabı" ve "Araplu" (BA, TD 229: 69, 370; TKGM KKA TD 134: 20/b, 153/a; Bilgili, 2001: 330, 388) gibi bazı aşiretlerin isimleri kayıtlı olmakla beraber, bunların Nusayrîlerle ilişkisi olup olmadığı tespit edilememiştir. Keza mühimme ve ruûs defterlerinde, muhtelif tarihlerde Tarsus beyi ve kadılarına yazılan buyuruldu ve hükümlerde, bölgede Arap aşiretlerinin bulunduğu ve bunların yol kesip, gelip geçen yolcu ve tüccarları soyduk-

ları hakkında kayıtlar vardır.¹¹ Bu Arap aşiretlerinin de Nusayrilerle ilgili olup olmadığı tespit edilememiştir. Bu inanç mensuplarının bölgede uzun yıllardan beri yaşamalarına rağmen, 16. yüzyıla ait tahrir defterlerinde adlarının geçmemesinin üç sebebi olabilir. Bunlardan birincisi; bu inanç mensuplarının bölgede yaşamaması sebebiyle defter kaydına girmediğidir. İkincisi; İslam inancı dairesinde görüldüklerinden, Müslümanlardan ayrı bir yazıma gerek görülmedikleridir. Üçüncüsü ise; Osmanlıların Nusayri kelimesini ya bilmediklerinden ya da ikinci sebeple bağlantılı olarak kullanmanın yersiz olduğunu düşünerek bu ismi kayda geçirmedikleridir. Kanaatimizce yukarıda izah edildiği üzere, ikinci husus geçerli olmalıdır.

1850'den itibaren Osmanlı arşiv belgelerinde Adana, Tarsus ve Mersin'de bir Nusayri cemaatinin varlığından bahsedilmeye başlanması, meydana gelen çeşitli olaylar sebebiyledir. Trablusşam'ın Safita kazasının Nataya köyünden Ali Ebu Dehal adlı bir Nusayri ile Arvad Ceziresi'nden Ahmed Yesi adlı arkadaşının, Tarsus'un Hariban köyüne gidip döndükten sonra, Ahmed Yesi'nin ölü olarak bulunması üzerine varislerinin köy ahalisi aleyhinde açtıkları davaya dair Sayda Valisi'ne gönderilen 29 Şaban 1266 (10 Temmuz 1850) tarihli şukkada, Nusayri adı zikredilmiştir (BA, A. MKT. UM: 22/11). Bundan sonra Nusayri isminin geçtiği belge, 28 Zilhicce 1303 (27 Eylül 1886) tarihli Antakya'dan Mersin'e sürgün edilen Nusayri şeyhi Şeyh Abdullah vesilesiyledir (BA, DH. MKT: 1368/44). Daha sonra Adana Cami-i Kebir'de meydana gelen bir olay sebebiyle Nusayri ismi kullanılmıştır. Bu ve bundan sonraki belgelerde Osmanlı Devleti'nin Nusayrilere bakışı, Nusayriler üzerine oynanan misyoner oyunları, Nusayri cemaatinin hâl ve davranışlarını bulmak mümkündür.

Nusayrilerle ilgili bu araştırmanın yöntemi, belgelerin yayımlandığı tarihe göre sıralanması, belge içeriklerinin verilmesi ve değerlendirilmesi şeklinde tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışmanın devamında belge içerikleri verildikten sonra, bunların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Buna göre belgeler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

11 BA, KK Ruus 209, s. 62, tarih; 28 Cemaziyülevvel 957/1550; BA MD 1, s. 187, hüküm nr. 1074, tarih; 21 zilhicce 961/1554; BA, MD 31, s. 94, hüküm nr. 231, tarih; 12 Cemaziyülevvel 985/1577, BA, MD 34, s. 196, hüküm nr. 408, tarih; 22 Safer 986/1574; BA, MD 34, s. 303, hüküm nr. 631. Tarih; 2 Rebiülahir 986/1578; BA, MD 63, s. 7, hüküm nr. 10, tarih; 8 Cemaziyülahir 997/1587 v.s.

Tablo. 1: Arşiv Belgelerinin Dosyalara Göre Muhteviyatı

Bg.No	Tasnif	NO	Muhteva	Tarih	
				Hicri	Miladi
1. 2. 3. 4.	BEO	201/15050	1-Kadir Gecesi'nde Sakalı-Şerifî Nebevi ziyaret olunduğu sırada halktan bazı kimselerin cemaat arasında bulunan Nusayrîleri darp etmesi sebebiyle husule gelen olayların ortadan kaldırılması hususunda hizmetleri görülen zevatın taltifleri ve terfi ettirilmeleri için Adana Valisi Nasuhi Paşa'nın arzı 2-Taltifi istenilen kişilere ait Teşrifat Dairesi kaydı 3-Taltifi talebinin sonradan düşünülecek bir mesele olduğu ve öncelikle bu gibi hususların zamanında Babâî'ye bildirilmesi gerektiği hususunda emir yazısı 4-Olayların Babâî'ye neden geç bildirildiğinin açıklanması ve taltifin yapılması hususunun tekrarı istendiği hakkında Adana Valisi Nasuhi Paşa'nın arzı (Aynı içerikli belge; Y.MTV: 77/10; Tarih: 5 Şevval 1310/22 Nisan 1893)	5 Şevval 1310	22 Nisan 1893
				23 Şevval 1310	10 Mayıs 1893
				29 Şevval 1310	16 Mayıs 1893
				18 Zilkade 1310	3 Haziran 1893
5. 6.	BEO	314/23496	1-Mersin Amerikan Protestan Kız Mektebi yöneticisi misyoner Amerikan Dr. Meteni (Metheny) Tarsus'un Örneği Mahallesi sakinlerinden Nusayrî İbrahim'in kızlarını kandırarak, bunlardan Naci'de'yi Amerika'ya kaçırdığı, yanında bulunan Zühre ve Safiye'yi de kaçırmak istediği, ayrıca yanında Tarsus ve Lazkiyeli 15-20 kadar Nusayrî kızı bulunduğu, bunların babaları İbrahim ve hükümet tarafından istendiği hâldde vermediği, bu çocukların geri alınması için gereğinin yapılması, bu çocukların Amerika'ya kaçırılmasının siyaseten ve mülken mahzurulu olduğu, dolayısıyla bunların istihlasları ve bundan sonra bu gibi ahvalin vukuuına meydan verilmesi için gereken tedbirin alınması hakkında Maarif Nazırı Zühdi Paşa'nın Sadaret'e gönderdiği tahrirat. 2-Nusayrî çocuklarının durumu hakkında Hariciye Nezareti'ne tezkire yazılması. 3-Adana Vilayeti Maarif Müdürlüğünün Nusayrî çocukları hakkındaki Maarif Nazrîliğine yaptığı ihbara istinaden, Maarif Nezaretinin durumu Sadaret'e bildirdiği, Sadaret'ten de bu gibi ahvalin vuku bulmasına meydan verilmesi hakkında Adana vilayetine gönderdiği telgraf.	7 Cemaziyellevvel 1311	16 Kasım 1893
				9 Cemaziyellevvel 1311	18 Kasım 1893
7.	Y.MTV	87/44	Adana Vilayeti merkez ve mühakkattaki Ermeni mekteplerinde İslam çocuğu bulunmadığı fakat Mersin'deki Amerikan Protestan Kız Mektebinde 15 kadar Evlâd-ı Arap'tan Nusayrî çocuğu bulunduğu, bunların mahalli yöneticilerin aczi yüzünden kurtarılamadığı, vilayet dâhilinde lüzumu kadar Rüştiye mektebi açılması hakkında Maarif Nezaret'inden talepte bulunulduğu, ancak olumlu cevap alınmadığına dair Adana Valisi Nasuhi Paşa'nın Yıldız Saray-ı Hümayunu Başkâtibet Dairesine gönderdiği telgraf	9 Cemaziyellevvel 1311	18 Kasım 1893

8.	BEO	314/23495	Amerikan Dr. Metheny'nin idaresindeki Mersin'de bulunan Protestan Kız Mektebine Nusayri kızlar alınmakta ve bunların bazıları Amerika'ya kaçırılmakta olduğundan gereken tedbirlerin alınması ve çocukların kurtarılması için gerekenin yapılmasına dair Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı.	10 Cemaziyellevvel 1311	19 Kasım 1893
9.	A. MKT.	700/5	Amerikan misyoner Dr. Metheny'nin Mersin'deki idaresi altında bulunan Amerikan Protestan Kız Mektebi'ne alması ve Amerika'ya kaçırıldığı Nusayri kızların kurtarılması, babalarının istemesine rağmen iade etmemesi ve bazı kızları Protestan mezhebine geçirmesi, Müslüman çocukların ecnebi okul ve melekelerine gitmelerinin önlenmesi, uygunsuz davranışlarda bulunması, ruhsat almadan okul açması ve bina inşa etmesi, Amerikan sefirini ve mahalli yöneticileri dinlememesi, Osmanlı memurlarını darp etmesi, usul ve nizamlara aykırı hareketlerden dolayı Mersin'den sürülmesi hakkında Sadaret, Maarif Nezareti, Hariciye Nezareti, Amerikan Sefareti, Osmanlı Washington Sefareti, Mersin Amerikan Konsoloshuğu, Adana Valiliği, Mersin Mutasarrıfı ve Mersin Maarif Müdürlüğü arasındaki yazışmalar.	9 Cemaziyellevvel 1311	18 Kasım 1893
10.	MHM			17 Zilhicce 1312	11 Haziran 1895
11.	Y.	3/11	Mersin'de Amerikan Protestan Mektebini kuran şirketlerin misyonerlik faaliyetleriyle Anadolu Ermenilerini, Suriye Katoliklerini ve Ehl-i İslam'ı (Nusayri) Protestan yapmak için çalışmalarını ve bunlara mahalli idarenin engel olamadığı, bir Nusayri kızın Protestanlar tarafından Amerika'ya kaçırıldığına dair Adana Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine gönderilen yazı.	16 Cemaziyelahir 1311	25 Aralık 1893
12.	PRK. MF			2 Receb 1311	9 Ocak 1894
13.	MF. MKT	237/20	Amerikalı Dr. Metheny'nin Mersin'deki mektebine alınıp kandırarak Amerika'ya kaçırılan Nusayri kızlarıyla, bazı kimselerin Tarsus'tan kandırıldığı iki Nusayri çocuğunu Metheny'nin mektebine götürdüğülerine dair yazışmalar	21 Cemaziyellevvel 1312	20 Kasım 1894
14.	Y. EE	129/79	Adana Valisi'nin suistimalleri yüzünden Adana'yı terk eden bir Nusayri'nin Mısır'da Anadolu namıyla bir gazete çıkardığı ve bu gazete de hilafet ve hükümet idaresi aleyninde yazı yazmakta olduğu, oysa Nusayrilerin İslam olduğu ve kazanılması gerektiği, yine Adanalı Yusuf Efendi'nin haksızlığa uğradığı, Adana Valisi hakkında soruşturma yapılmasını arz eden Ahmet Muhtar Paşa'nın tahrirati	12 Safer 1320	21 Mayıs 1902
15.	DH. İ. UM	20-25/ 14-54	Fransız işgaline uğrayan Adana ve çevresi Nusayrilerinin, Antakya ve Lazkiye'deki Araplarla birleşme emelinde olduklarına dair Adana Vilayeti'nden gönderilen raporlar.	15 Zilhicce 1338	30 Ağustos 1920
16.				6 Muharrem 1339	20 Eylül 1920

4.1-Adana Cami-İ Kebir'de Kadir Gecesinde Meydana Gelen Olaylar ve Bazı Nusayrilerin Tard Edilmesine Dair Arşiv Belgeleri

1893 yılının Ramazan ayında Adana Cami-i Kebir'de Hz. Peygamber'in Sakal-ı Şerif'ini ziyarete gelen Nusayriler, cahil halk tarafından camiden kovulmuşlardır. Bu durum Adana, Tarsus ve Mersin Nusayrilerinde bir kırgınlık yaratmıştır. Ancak araya giren hatırlı kişiler sayesinde olay büyümeden yatıştırılmıştır. Devlet, Nusayrilerin gücendirilmemesi ve bu tür olayların tekrar etmemesi için gereken tedbirlerin alınması hususunda mahallî yöneticileri uyarmıştır. Aşağıdaki belgeler, bu olaylara dair yazışmaları içermektedir.

4.1.1-Adana Valisi Abdulhalık Nasuhi tarafından Babıâli'ye gönderilen 5 Şevval 1310/9 Nisan 1309 (22 Nisan 1893) tarihli arza göre; Ramazan'ın 27. Cuma günü Kadir gecesi olması münasebetiyle mutad olarak Adana Cami-i Kebir'de Sakal-ı Şerif-i Nebevi ziyareti yapılırken ziyaret için gelmiş olan bazı Nusayriler, halktan birtakım cahil kimseler tarafından tard edilmeye kalkışılmıştır. Fitneye ramak kalmışken, o esnada orada bulunan Adana ulemasından Külâhi-zâde Hacı Mehmed Efendi ile misafir olarak bulunan Dağistanlı Hoca Abdülfettah Efendi tarafından olayın görülmesi ve nasihatle bulunulmasıyla olaylar son bulmuş ve Nusayriler arasında meydana gelen kırgınlık teskin edilmiştir. Aslında pek çirkin olan bu olay, vilayette 40 bin kişilik nüfusu bulunan Nusayrilerin ağırlarına gitmiş ve hatta tesiri Tarsus ve Mersin'dekilere kadar sirayet etmiştir. Bunun üzerine vilayet savcısı Abdurrahman Nacim, Reji Müfettişi Ahmed Nesib, Nüfus Müdürü Reşid ve Nusayrî reislerinden İstinaf Hukuk Mahkemesi azalığı görevinde bulunan Garib-zâde Cemâl Efendiler marifetleriyle ayrı ayrı yapılan uyarıların tesiriyle ortaya çıkan heyecan tamamıyla ortadan kaldırılmıştır. Şimdi de Adana, Tarsus ve Mersin'de bulunan Nusayrî köy ve mahallerinde yine isimleri zikredilen kişilerin yardımıyla birer okul ve cami inşasına ruhsat verilmiştir. Ayrıca gayret ve hizmetleri görülen kişilerden; Külâhi-zâde Hacı Mehmed ve Dağistanlı Hoca Abdülfettah Efendilere aylık 250'şer kuruş maaş bağlanması, Nacim, Ahmed Nesib ve Reşid Efendilerin terfi ettirilmesi ve Garib-zâde Cemal Efendi'ye Kapucubaşılık makamının mükâfat olarak verilmesi arz olunmuştur (BA, BEO: 201/15050).

4.1.2-Teşrifat Dairesinin 23 Şevval 1310 (10 Mayıs 1893) tarihli kaydına göre; Adana Vilayeti savcısı Abdurrahman Nacim Efendi'ye 15 Muharrem 1308 (31 Ağustos 1890) tarihinde rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayizi ve 28 Cemaziyevvel 1310 (18 Aralık 1892)'da dördüncü rütbeden nişan-ı âli-i Osmanî, Reji Müfettişi Ahmed Nesib Efendi'ye 7 Muharrem 1308 (23 Ağustos 1890)'de rütbe-i saniye sınıf-ı mütemayizi tevcih buyrulmuş ise de nişanı olmadığı, Nüfus Müdürü Reşid Efendi'ye rütbe-i salise tevcih buyrulduğuna dair bir kayıt bulunmamış olup Şam ileri gelenlerinden Meydani-zade Reşid Efendi adına 22 Zilkade 1303 (22 Ağustos 1886) tarihinde rütbe-i salise tevcih buyrulduğu kayıtlı ise de, aynı kişi olup olmadığı bilinmemektedir.

İstinaf Hukuk Mahkemesi azasından Garib-zâde Cemal Efendi'ye rütbe ve nişan ihсан buyrulmuş olduğuna dair kayda ulaşılamadığı arz olunmuştur (BA, BEO: 201/15050).

4.1.3-Bâbiâli'den Adana Valisi'ne gönderilen 29 Şevval 1310/4 Mayıs 1309 (16 Mayıs 1893) tarihli yazıya göre; Kadir gecesinde Sakal-ı Şerif-i Nebevi ziyareti sırasında darp edilmeleri ve camiden atmaları dolayısıyla Nusayriler arasında meydana gelen heyecanın yatıştırılması ve olaylara meydan verilmemesi hususunda hizmetleri geçen kişilerin taltifleri hakkında gelen 9 Nisan 1309 (22 Nisan 1893) tarihli yazı değerlendirilmiştir. Hadisenin sebep olduğu tesirin Tarsus ve Mersin'deki Nusayrilere kadar sirayet etmesine ve fitne çıkmasına ramak kalmasına rağmen durumun Babiâli'ye geç bildirilmesinin sebebi anlaşılammıştır. Talep edilen taltif sonradan düşünülecek bir mesele olup öncelikle bu gibi hususların zamanında Babiâli'ye bildirilmesi gerektiği emredilmiştir (BA, BEO: 201/15050).

4.1.4-Adana Valisi Abdülhalık Nasuhi tarafından Babiâli'ye gönderilen 18 Zilkade 1310/22 Mayıs 1309 (3 Haziran 1893) tarihli yazıya göre; Kadir gecesinde meydana gelen olaylar hakkında Babiâli'ye acilen bilgi verilmemiş olması, olayın önemli görülmemiş olmasındandır. İstihbarattan olayların Adana, Tarsus ve Mersin kazalarında yaşayan Nusayrî mahalle ve köylerine kadar yayıldığıının öğrenilmesi üzerine, olaydan 7 gün sonra durum İstanbul'a bildirilmiştir (9 Nisan 1309/22 Nisan 1893). Bununla birlikte olaylar sükûnete kavuşturulmuştur. Gerek meydana gelen olayların ortadan kaldırılması ve gerekse Nusayrilere mescit ve mektep yapılması hususunda hizmetleri görülen yukarıda isimleri bildirilen kişilerin taltif edilmesi tekrar istenmiştir (BA, BEO: 201/15050).

4.2-Amerikalı Misyoner Dr. Metheny (David Metheny)'nin Nusayrileri Protestanlaştırılma (Hristiyanlaştırılma) Faaliyetleri ve Mersin'deki Amerikan Protestan Kız Mektebine Alınan Nusayrî Kızlar Hakkında Arşiv Belgeleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda Protestanlar, 1850 yılında millet statüsünü elde etmişlerdir (Ortaylı, 2006: 117). Ardından da imparatorluğun Anadolu coğrafyasında yaşayan Ermeniler, Suriye Katolikleri ve Suriye Müslüman Arapları (Nusayriler) arasında misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır (BA, A. MKT. MHM: 700/5)¹². Protestanlığı yaymaya çalışan Amerikan misyonerler, ülkenin pek çok yerinde okul ve yetimhane açmak suretiyle misyonerlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bunlar içerisinde en etkililerden biri Mersin'de 1883'de Evadna Sterrett tarafından açılan, 1886'da Amerikan Dr. David Metheny (Meteni) tarafından geliştirilen ve etkin bir hâle getirilen misyoner okuludur (www.phillyrpc.org). Aşağıdaki belgeler 1892'de Protestan Kilisesi görünümüne getirilen (Mutlu, 1940: 7), aslen Nusayrî kızlarını Protestan yapmayı amaçlayan Dr. Metheny'nin yönetimindeki Amerikan Protestan Kız Mektebi ile ilgilidir.

4.2.1-Maarif Nazırı Zühdi Paşa'nın 7 Cemaziyelevvel 1311/4 Teşrin-i Sâni 1309 (16 Kasım 1893) tarihli Sadaret'e gönderdiği tahrirata göre; Mersin Amerikan Protestan Kız Mektebi yöneticisi Amerikan Dr. Metheny, Lazkiye'nin Külebe Kazası'ndan olup Tarsus'un Ömerli Mahallesi'nde oturan Nusayrî Mahmud oğlu İbrahim'in 8 yaşındaki

¹² 6 Rebiülahir 1327 (27 Nisan 1909) tarihli bir belgede; Suriye ve Beyrut'ta, Fransızların Marunileri, İngilizlerin Dürzileri, Amerikalıların da Nusayrileri emirleri altına almak istedikleri, her bir devletin bölgede mektepler açarak kendi maksatlarına ulaşmak için gayret sarf ettikleri belirtilmiştir (BA, Y. EE: 43/103)

Nacide (bu çocuk dilsizdir), 13 yaşındaki Zühre ve 10 yaşındaki Safiye adlı kızlarını kandırarak bunlardan Nacide'yi 3 yıl önce Amerika'ya göndermiş, diğerlerini ise 6 seneden beri yanında alıkoymuştur. İbrahim, konsolosluğa müracaat ederek kızlarını istemiş ise de alamamıştır. Bu iki kızın da Amerika'ya kaçırılacağı Adana Maarif Müdürlüğü tarafından Nezaret'e bildirilmiştir. Bunun üzerine durumun araştırılması için vilayete yazı yazılmıştır. Vilayetin 31 Teşrin-i Evvel 1309 (12 Kasım 1893) tarihli cevabında, Mersin'deki Amerikan misyonerlerinin Tarsus ve Lazkiye Nusayrilerinden kandırdıkları 15-20 kadar kızı idarelerindeki okullara aldıkları, hükümetten istenildiği hâlde vermedikleri bildirilmiştir. Dr. Metheny'nin elindeki çocuklar hukuki yolla alınmalıdır. Bu çocukların okullara alınmaları ve kandırılarak Amerika'ya kaçırılmaları siyaseten ve mülken mahzurlu olup Amerikalıların elinden alınması, velilerine teslim edilmesi ve olayın tekrarlanmaması için dikkat edilmesi hakkında vilayete emir gönderilmesi istenmiştir (BA, BEO: 314/23496).

4.2.2-Yıldız Saray-ı Hümayûnı Başkitâbet Dairesinin 22 Rebiülahir 1311/21 Teşrin-i Evvel 1309 (2 Kasım 1893) tarihli yazısına, Adana Valisi Nasuhi Paşa'nın 9 Cemaziyelevvel 1311/6 Teşrin-i sâni 1309 (18 Kasım 1893) tarihinde gönderdiği cevabi yazısına göre; Mersin ve Kozan mutasarrıflıklarından vaktinde cevap alınmadığı hâlde, yapılan araştırmaya göre, vilayet merkezi ve çevresinde bulunan Ermeni mekteplerinde Müslüman erkek ve kız çocukları bulunmamaktadır. Ancak Mersin'deki Amerikan Protestan Kız Mektebi'nde 3-5 seneden beri Evlâd-ı Arap'tan Nusayri kabilesinden 15 kadar kız çocuğu bulunmaktadır. Bunlar mahalli mutasarrıflığın aczi sebebiyle şimdiye kadar geri alınamamıştır. 6 Mart 1309 (18 Mart 1893) tarihinde Maarif Nezaretine bölgede 15 adet Rüştîye ve İptidai okulları lüzum olduğu mazbata ile beyan edilmiş, ancak olumlu cevap alınamamıştır. Hassas bir vaziyette olan vilayetin Mersin ve Kozan sancakları mutasarrıflıklarınının 3 Teşrinievel 1309 (15 Ekim 1893) tarihli ve 241 sayılı arzlarında tafsil olunan sebepler üzere, gereğinin yapılması için gayret gösterilecektir (BA, Y. MTV: 87/44).

4.2.3-Sadaret'ten Adana vilayetine gönderilen 9 Cemaziyelevvel 1311/6 Teşrin-i Sâni 1309 (18 Kasım 1893) tarihli yazıya göre; Mersin'de bulunan Kız Protestan Mektebi yöneticisi Amerikan Dr. Metheny, Nusayri İbrahim'in Nacide, Zühre ve Safiye adlı kızlarını kandırarak yanına aldığı, bunlardan Nacide'yi Amerika'ya kaçırdığı gibi diğerlerini de göndereceği vilayet Maarif Müdürlüğünden ihbar edilmiştir. Mersin'deki Amerikan misyonerlerinin Nusayrilerden 20 kadar kızı da mektebe almışlardır. Bunlar hakkında bilgi talep edildiğinde cevap dahi vermedikleri Maarif Nezaret'i'nden bildirilmiştir. Çocukların bu yolla mekteplere alınıp ecnebi memleketlere kaçırılması siyaseten ve mülken mahzurlu olduğundan, bu gibi hâllerin meydana gelmesine izin verilmemesi istenmiştir (BA, BEO: 314/23496; BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.4-Sadaret'ten Hariciye Nezaretine yazılan 10 Cemaziyelevvel 1311/7 Teşrin-i Sâni 1309 (19 Kasım 1893) tarihli yazıya göre; Amerikan Dr. Metheny'nin idaresindeki Mersin Protestan Kız Mektebine Nusayri Mahmud oğlu İbrahim'in Nacide, Zühre ve Safiye isimli kızları alınmıştır. Bunlardan Nacide Amerika'ya kaçırılmış, diğerlerinin de kaçırılacağı vıla-

yet Maarif Müdüriyetinden ihbar edilmiştir. Ayrıca Mersin'deki Amerikan misyonerlerinin Nusayrilerden 20 kadar kızı mektebe alıp talep olundukça cevap bile vermedikleri Maarif Nezareti'nden bildirilmiştir. Çocukların misyoner mekteplerine alınıp yabancı ülkelere kaçırılmaları sakıncalı olduğundan, buna meydan verilmemesi ve gerekenin yapılması istenmiştir (BA, BEO: 314/23495; BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.5-Adana Valisi Nasuhi'den Sadaret'e gönderilen 10 Cemaziyellevvel 1311/7 Teşrin-i Sâni 1309 (19 Kasım 1893) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin mektebinde 3-5 seneden beri Nusayrilerden 10-15 veya daha fazla kız çocuğu bulunmuş ve bulunmaktadır. Mersin Mutasarrıflığına bu kızların kurtarılamayacağı anlaşıldığından, Mersin'e gidilerek meselenin çözüleceği (şiddetle) arz olunmuştur (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.6-Sadaret'ten Adana Valisi Nasuhi'ye gönderilen 11 Cemaziyellevvel 1311/8 Teşrin-i Sâni 1309 (20 Kasım 1893) tarihli yazıya göre; Mersin'e gidildiğinde bir mesele çıkmasına imkân vermeyecek şekilde işlem yapılması tavsiye edilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.7-Maârif-i Umûmiyye Nazırı Zühdi'nin Sadaret'e gönderdiği 25 Cemaziyellevvel 1311/22 Teşrin-i Sâni 1309 (4 Aralık 1893) tarihli tahrirata göre; Adana Vilayeti'ndeki Ermeni mekteplerine Müslüman çocukların gitmesi mahzurlu olduğundan, bunun önlenmesi için mahalli memurların dikkatli olması, Dr. Metheny'nin elindeki Nusayrî kızlarının kurtarılması, 16 Kasım 1893 tarihli tezkirede de belirtildiği üzere Müslüman kız çocukların bu okullara devam etmelerinin men edilmesi için vilayete yazı yazılması istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.8-Adana Valisi Nasuhi'den Sadaret'e gönderilen 29 Teşrin-i sâni 1309 (11 Aralık 1893) tarihli yazıya göre; Mersin'deki Dr. Metheny'nin mektebindeki Nusayrî İbrahim'in ve diğer "Arabistân Nusayrilerinden" yirmiden fazla kızın, velilerine teslim edilmeyeceği Amerika konsolosluğu vasıtasıyla bildirilmiştir. Kızların künyesi bilinmediğinden velileri vasıtasıyla veya memurlar tarafından mektep haricinde alınmaları mümkün olmamıştır. Vilayette 3-5 Amerikan mektebi olduğu hâlde hiçbirisi Dr. Metheny okuluyla kıyaslanamaz. Bu okul hakkında tafsilatlı bilgi gönderilecektir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.9-Sadaret'ten Adana vilayetine gönderilen 3 Cemaziyelahir 1311/30 Teşrin-i Sâni 1309 (12 Aralık 1893) tarihli yazıya göre; Amerikan Dr. Metheny'nin idaresindeki Mersin Protestan Kız Mektebine Nusayrî Mahmud oğlu İbrahim'in üç kızı kandırılarak alınmıştır. Bunlardan Nacide Amerika'ya kaçırılmış, diğerlerinin de kaçırılacağı vilayet Maarif Müdürlüğünden ihbar edilmiştir. Ayrıca Mersin'deki Amerikan misyonerlerinin Nusayrilerden 20 kadar kızı mektebe alıp talep olundukça cevap bile vermedikleri Maarif Nezaretinden bildirilmiştir. Çocukların misyoner mekteplerine alınıp yabancı ülkelere kaçırılmaları sakıncalı olduğundan, buna meydan verilmemesi lüzumu 6 Teşrin-i Sâni 1309 (18 Kasım 1893) tarihi yazıyla bildirilmiştir. Hariciye Nezaretine de malumat verilmiştir. Vilayetdeki Ermeni mekteplerine Müslüman çocuklarının alınmasına meydan verilmemesi ve şayet memurların dikkatsizliği eseri alınan olursa mesul olacakları, Mabeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Başkîtâbeti tarafından tebliğ edilmiştir. Maarif Müdürlüğü tamim olunan bu tebligata verdiği cevapta;

1-Vilayette bulunan Katolik ve Protestan okulları öğrencilerinin genellikle Ermeni çocuklarından ibaret olduğu,

2-Adana Cizvit Mektebine geçen sene Cisir Mahallesi'nden Abdullah bin Molla Mehmed'in devam ettiği haber alınarak men edildiği,

3-Protestan Mektebine Mehmed bin Süleyman isminde birisinin gittiği istihbar olunarak araştırma yapıldığı sırada pederiyle birlikte başka mahalle kaçtığından künyesinin anlaşılmadığı,

4-Amerikan Misyoneri Dr. Metheny'nin, her sene Suriye ve Lazkiye Nusayrilerinden Mersin Amerikan Protestan Mektebine kızlar getirdiği gibi, Tarsus sakinlerinden üç kızı da kandırıp yanına aldığı,

5-Adana Cizvit ve Mersin Amerikan Protestan Mektepleri müdürlerine yapılan tebligata rağmen bu mekteplerde Müslüman kız çocukların olup olmadığı bildirilmediği,

6-Mersin Amerikan Kız Mektebine Nusayrî kızlarının, mahalli memurlarca yardım ve kolaylık gösterilmedikçe Maarif Müdürlüğüne gitmelerine engel olunamayacağı,

7-Cebel-i Bereket, Adana ve Mersin Sancaklarının münasip mahallerinde erkek ve kız mekteplerinin kurulmasının lüzumlu olduğu beyan edilmiştir.

Sonradan gönderilen telgrafta da; Dr. Metheny'nin almış olduğu 27 Müslüman kız çocuğunun sayısını artıracığı, mevcut olanları katiyen teslim etmeyeceği ve bundan böyle geleceklere de kabul edeceğini ifade eylediği, Müslüman kız çocuklarının ecnebi mekteplerine devamlarının engellenmesi hakkında yazılan irade-i seniyye vilayete geldiği hâlde, Dr. Metheny'nin almış olduğu kızların kurtarılması hususunda bir netice alınmadığı, Rüştîye mektebinin kurulması ve Müslüman kız çocuklarının Dr. Metheny'nin mektebine gitmelerinin kesinlikle engellenmesi için gereğinin yapılması istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.10-Sadaret'ten Maârif Nezaretine gönderilen 3 Cemâziyelaahir 1311/30 Teşrin-i Sâni 1309 (12 Aralık 1893) tarihli yazıya göre; Müslüman kızlarının ecnebi mekteplerine gitmelerinin önlenmesi hakkında Adana vilayetine gerekli tebligatın yapıldığı bildirilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.11-Adana Valisi Nasuhi'den Sadaret'e gönderilen 9 Cemâziyelaahir 1311/4 Kânûn-i evvel 1309 (18 Aralık 1893) tarihli yazı; Mersin'de bulunan Dr. Metheny mektebine dair tafsilat, 11 Aralık 1893'te Sadaret'e bildirilmiştir. Bu mektebin neye istinaden kurulduğu, kuruluş tarihi, talebe adedi, mektep bahçesinde inşa edilen binalarla ilgili hükûmete ve maarif idaresine müracaat edilmediği hâlde belediyece engel olunmadığı, mektebe Suriye'den kızlar getirilip getirilmediği ve âdetleri hakkında teferruatlı malumatın Maârif Nezâretinden yazılan 22 Muharrem 1311 (5 Ağustos 1893) tarih ve 13 sayılı yazıyla Mersin Mutasarrıflığına tebliğ olunmuş ve birkaç defa yazılmış olduğu hâlde bir cevap alınamamıştır. Birkaç gün önce vi-

layet Maârif Müdürü'nün Tarsus'a gittiği sırada Dr. Metheny, aslen Lazkiye'nin Kelbiye kazasından olup Tarsus'un Ömerli Mahallesi'nde oturan Nusayri Mahmud oğlu İbrahim'in Nacide, Zühre ve Safiye adlı kızlarını kandırarak yanına aldığı, bunlardan Nacide'yi üç yıl evvel Amerika'ya kaçırdığı, diğerlerini de altı senedir yanında tuttuğu, kızların babası mahallî hükümet vasıtasıyla konsolosluğa müracaat etmiş ise de, on günden önce verilemeyeceği cevabıyla kızlarını alamadığı, bunların da Amerika'ya kaçırılacağı Maarif Müdürü'nce Nezaret'e haber verildiği, İbrahim'in mutasarrıflığa müracaat ettiği, kızların verilmesi için Amerika konsolosluğuna yazı yazıldığı, Maârif Müdürü'nün Mersin'e gideceği tebliğ edilmişti. Müdürlükten gelen yazıda mektebin; 1299 (1882)'da irade-i seniyye olmaksızın Amerikan vatandaşları Pensilvanya'nın Pitsburg (Pittsburgh) kasabasından misyoner Dr. Metheny tarafından "Newyork Reform Presbiteryen Protestan" adlı şirket namına inşa ve tesis olunduğu, Maarif tarafından nizamnamesi onaylanmadığı, belediyeden ruhsat alınmasına lüzum görülmeden bahçede bir bina ve yatak odaları yaptırıldığı ve okul binasının zevcesinin mülkü olduğunu, Müslüman kız çocuklarının okula alınması ve istisna edilmesinin, hükümetlerinin emirlerine ve talimatına aykırı olacağı gerekçesiyle, tanzim olunan okul ruhsatnamesini almayı reddettiğini, okulun öğretmenlerinden Galiemus, Rose Demyani'nin hasta oldukları bahanesiyle ortaya çıkmadıkları, Kaytan, July Pols, Hani Tadir ve Vetsa Garzuz'un da nüfus tezkiyelerinin bu ana kadar lüzum görülmediğinden alınmadığı ifade edilmiştir. Okulda görevli 13 öğretmenden; Osmanlı tebaasından iki, Amerikan vatandaşlarından iki erkek ve üç bayan olmak üzere yedi öğretmenin usulüne uygun şahadetnâmesi verilmiş, 20 parça okul kitabı incelenmiş ve kitaplardan zararlı görülen ve Beyrut Maârif İdâresinin ruhsatıyla 1892'de burada basılmış olan "Kitâbu Hülâsatü's-Sâfiyye fi Usûli'l-Coğrafiyya" isimli kitabın bir nüshası alınmış, diğer nüshalarının Beyrut'a iadesi kararı verilmiş ve bu kitabın okutulması men edilmiştir. Okula yalnızca gayrimüslim kız çocuklarının alınabileceği belirtilmiştir.

Bu okul yatılı olup İbtidai Rüştiye ve İdadî sınıflarında 100 kız, 50 erkek öğrencisi vardır. Velayetteki Protestan mektepleri Amerikalı üç şirket tarafından idare olunmaktadır. Bunlardan biri Anadolu Ermenilerini, ikincisi Suriye Katoliklerini ve üçüncüsü de bu okulun da mensup olduğu Newyork Reform Presbiteryen Protestan Şirketi de Müslümanları, bilhassa da Nusayriileri, Protestan mezhebine geçirmek amacıyla çalışmaktadırlar. Dr. Metheny yanında tuttuğu Nusayri kızlar için mektebince yapılan masraf karşılanmadıkça kızları teslim etmeyeceğini Amerika Konsolosluğu vasıtasıyla bildirmiştir. Kızların dostane bir şekilde alınmayacakları anlaşıldığından keyfiyet mahkemeye bırakılmıştır. Dr. Metheny'nin ifade ve itirazına nazaran mektepte birkaçının ebeveyni Sünni ve gerisi Nusayri erkek ve kız yüzden fazla çocuk bulunmaktadır. Dr. Metheny'den istenmesine rağmen çocukların künyelerini gösteren defteri veremeyeceğini beyan etmiştir. Daha önceden de arz edildiği gibi, diğer çocukların velileri bilinmediğinden, çocuklarını almak için kendilerine ulaşamamıştır. Bunun için mektep dışına hafife memurlar konulup, kızlar dışarı çıktıklarında tutulup doğum yerlerini öğrenerek bunları memleketlerine göndermek kabil ise de, künyelerinin alınmaması sebebiyle bu mümkün olmamıştır. Bu ve diğer ecnebi mekteplerinde yatılı olarak okuyan öğrencilerin künyeleri bildirilmediğinden, hükümet nazarında serseri yatağı hükmündedir. Gerçi hükümetin, bu okulların resmî ruhsat almaları ve yatılı kalan öğrencilerin mezhep ve tabii-

yetleri defter olunarak gönderilmesi hususunda emri bulunmakta ise de, bir sonuç alınamamıştır. Bu hâl Maârif Nezaretine de yazılı olarak bildirilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.12-Adana Maârif Müdüriyetinden Maârif Nezâretine gönderilen 16 Cemâziyelaahir 1311/12 Kânûn-i Evvel 1309 (25 Aralık 1893) tarihli yazıya göre; Amerikan Dr. Metheny, 7-8 sene evvel izin almaksızın Mersin'de bir Amerikan Protestan Mektebi inşa etmiştir. Dr. Metheny ve okulunun faaliyetleri hakkında;

1-Bu okula her yıl Lazkiye ve Suriye Nusayrîlerinden 20-25 kız getirilmekte ve bu kızlar Protestan mezhebine göre yetiştirilmektedir. Daha sonra da bu kızların bir bölümünü Suriye sahillerine göndermektedir. Bunun sebebi bu kızların kendi toplumları içerisinde Protestanlık (Hristiyanlık) propagandası yapmasını sağlamak, böylece yeni kızlar elde etmek ve Nusayrîleri Protestanlaştırmaktır (Hristiyanlaştırmak). Protestanlığın bu şekilde Nusayrîler içinde yayılmasına izin verilmesi siyaseten ve idareten zararlıdır.

2-Dr. Metheny, Maârif Müdürlüğünden izin almadan okul bahçesinde yeni binalar inşa ettirmektedir.

3-Okulun kuruluşu, kuruluş maksadı, öğrenci sayısı, Suriye'den öğrenci getirilip getirilmediği ve Maarif'ten izin alınmadan sonradan inşa edilen binalara Belediye'nin niçin müdahale etmediğine dair 22 Muharrem 1311 (5 Ağustos 1893) tarihli yazı gereğince Mersin Mutasarrıflığı'ndan ayrıntılı bilgi istenmiştir. Ancak bu güne kadar malumatlı bir bilgi alınmamıştır.

4-Dr. Metheny'nin, aslen Lazkiye'nin Kelbiye kazasından olup Tarsus'un Ömerli Mahallesi'nde oturan Nusayrî Mahmud oğlu İbrahim'in Nacide, Zühre ve Safiye adlı kızlarının durumu ve haklarında yapılan yazışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Dr. Metheny yanında tuttuğu İbrahim'in kızları için mektebince yapılan masraf karşılanmadıkça kızları teslim etmeyeceğini Amerika Konsolosluğu vasıtasıyla bildirmiştir. Kızların dostane bir şekilde alınmayacakları anlaşıldığından keyfiyet mahkemeye bırakılmıştır.

5-Amerikan Protestan Mektebinin 1299 (1882)'da izin almaksızın Amerikan vatandaşı Pensilvanya'nın Pittsburgh kasabasından misyoner Dr. Metheny tarafından "Newyork Reform Presbiteryen Protestan" adlı şirket adına inşa ve tesis olunmuştur. Maarif tarafından nizamnamesi onaylanmamıştır. Belediyeden ruhsat alınmasına lüzum görülmeden bahçede bina ve yatak odaları yaptırılmaya başlanmıştır. Dr. Metheny, okul binasının eşinin mülkü olduğunu söylemiştir. Bölgedeki Protestan mektepleri, Amerikalı üç şirket tarafından idare olunmaktadır. Bunlardan biri Anadolu Ermenilerini, ikincisi Suriye Katoliklerini ve üçüncüsü de bu okulun da mensup olduğu Newyork Reform Presbiteryen Protestan Şirketi de Müslümanları, bilhassa da Nusayrîleri, Protestan mezhebine geçirmek amacıyla çalışmaktadırlar.

6-Müslüman kız çocuklarının bu okula alınmasının istisna edilmesinin, hükümetlerinin emirlerine ve talimatına aykırı olacağı gerekçesiyle, tanzim olunan okul ruhsatnamesini almayı reddetmiştir.

7-Okulda görevli 13 öğretmen bulunmaktadır. Bunlardan; Osmanlı tebaasından iki, Amerikan vatandaşlarından iki erkek ve üç bayan olmak üzere yedi öğretmenin usulüne uygun vesikası (şahadetname) alınmıştır. Okulun öğretmenlerinden Galieumus ve Rose Demyani hasta oldukları bahanesiyle ortaya çıkmamışlardır. Diğer öğretmenlerden Medul Kaytan, July Pols, Hani Tadir ve Vetsa Garzoz'un da nüfus tezkirelerinin bu ana kadar lüzum görülmediğinden alınmadığı ifade edilmiştir.

8-Okulda okutulan 20 parça kitap incelenmiş ve kitaplardan zararlı görülen ve Beyrut Maârif idâresinin ruhsatıyla 1892'de burada basılmış olan "Kitâbu Hülâsatü's-Sâfiyye fî Usûli'l-Coğrafiyya" isimli kitabın bir nüshası alınmış, diğer nüshalarının Beyrut'a iadesine kararı verilmiş ve bu kitabın okutulması men edilmiştir.

9-Okula yalnızca gayrimüslim kız çocuklarının alınabileceği belirtilmiştir.

10-Bu okul yatılı olup İptidai, Rüştîye ve İdadî sınıflarında 100 kız, 50 erkek öğrencisi vardır.

11-Dr. Metheny'nin ifade ve itirazına nazaran mektepte birkaçının ebeveyni Sünni ve gerisi Nusayrî erkek ve kız, yüzden fazla çocuk bulunmaktadır. Dr. Metheny'den istenmesine rağmen çocukların künyelerini gösteren defteri veremeyeceğini beyan etmiştir (BA, Y. PRK. MF: 3/11).

4.2.13-Maârif-i 'Umûmiyye Nazırı Zühdî'den Sadaret'e gönderilen 21 Cemâziyelâhir 1311/18 Kânûn-i evvel 1309 (30 Aralık 1893) tarihli yazıya göre; okulundaki Nusayrî ve diğer Müslüman kızlarını velilerine teslim etmemekte direnen Dr. Metheny'nin bu tavrına karşı son tedbir olmak üzere çocuklar mektepten çıktıklarında tutulup velilerine teslim etmek için memur tayininde tereddüt gösterildiği anlaşılmıştır. Bu çocukların kurtarılması için gereken yapılmalıdır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.14-Sırrı tarafından 28 Kânûn-i Evvel 1309 (9 Ocak 1894)'da gönderilen yazıya göre; Mersin'de bulunan Amerikan mektebinde, Nusayrîlerden birinin üç kızının olduğu, bunlardan birinin Amerika'ya kaçırıldığı ve diğerlerinin de kaçırılmak üzere olduğu, Adana Vilâyeti Maârif Müdürlüğünden bildirilmiş ve bunun üzerine mahalline yazı yazıldığı bildirilmişti. O zamandan beri mahalli yöneticiler çocukları kurtarmaya muvaffak olamadığından Nezaret, Babiâli'ye müracaata mecbur olmuştur. Amerikan Okulu ve bu işe dair önemli tafsilatı içeren Maarif Müdürlüğü'nden Nezaret'e yazılan yazının bir sureti ehemmiyeti hasebiyle arz olunmuştur (BA, Y. PRK. MF: 3/11).

4.2.15-Amerikan konsolosluğundan Hariciye Nezaretine gönderilen 15 Kânûn-i sâni 1309 (27 Ocak 1894) tarihli yazının tercümesi; Sefâret, Mersin'de bulunan Amerikan mekteplerinde okuyan kız çocuklarının ebeveynlerine geri verilmemesi olayını derhâl araştıracaktır. Olay hakkında okulun öğretmenlerinden bilgi istenmiş ve ebeveynlerinin rızası olmadan yanlarında alıkoydukları tüm kız çocuklarını iade etmeleri emredilmiştir. Bu konuda teferruatlı bir rapor alınır alınmaz sefaret, ebeveynlerin hukukunun muhafazası için Hariciye Nezaretine yardımcı olacaktır. Ancak suistimaller olmaması maksadıyla, olayın aydınlatılması için sefaret gayret gösterecek ve durum Nezaret'e bildirecektir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.16-Hariciye Nezaretinden Sadaret'e gönderilen 21 Receb 1311/16 Kânûn-i sâni 1309 (28 Ocak 1894) tarihli yazıya göre; Nusayrî kızlarının durumu hakkında 10 Cemaziyelevvel 1311 (19 Kasım 1893) tarihli ve 1051 numaralı tezkire gereğince, Amerikan sefaretinden gönderilen yazının tercümesi sunulmuştur (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.17-Sadaret'ten Adana vilayetine gönderilen 27 Kânûn-i Sâni 1309 (8 Şubat 1894) tarihli yazıya göre; Nusayrî kızlarının durumu, 6 Teşrin-i Sâni 1309 tarihli telgrafla vilayete ve Hariciye Nezaretine yazılmıştır. Nezaret'ten cevaben yazılan tezkirede; Amerikan sefaretinin, misyonerlerin alıkoydukları tüm kız çocuklarını iade etmeleri için emir verdiği bildirilmiştir. Vilayet, Nezaret'in bu cevabına göre gereğini yapmalıdır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.18-Maârif-i 'Umûmiyye Nazırı Zühdi'den Sadaret'e gönderilen 2 Şaban 1311/27 Kânun-i sâni 1309 (8 Şubat 1894) tarihli yazıya göre; Mersin'deki Amerikan Kız Mektebine giden Müslüman kızların engellenmesi hakkında vilayete emir yazılması hususunda 17 Kânûn-i evvel 1309 (29 Aralık 1893)'de tezkire yazılmıştı. Mahallinden gönderilen yazıda, bu durum devam etmekte olup buna cevaz verilemeyeceği için bir an önce icabına bakılmalıdır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.19-Sadaret'ten Maârif Nezareti'ne gönderilen 1 Şubat 1309 (13 Şubat 1894) tarihli yazıya göre; Mersin'de bulunan Kız Protestan Mektebi yöneticisi Amerikan Dr. Metheny, Nusayrî İbrahim'in Nacide, Zühre ve Safiye adlı kızlarını kandırarak yanına aldığı, bunlardan Nacide'yi Amerika'ya kaçırdığı gibi diğerlerini de göndereceği vilayet Maârif Müdürlüğünden ihbar edilmiştir. Mersin'deki Amerikan misyonerlerinin Nusayrîlerden 20 kadar kızı da mektebe almışlardır. Bunlar hakkında bilgi talep edildiğinde cevap dahi vermedikleri Maarif Nezaretinden bildirilmiştir. Hariciye Nezaretinden gönderilen tezkirede, misyonerlere ebeveynlerinin rızası olmadan alınan çocukları iade etmeleri emredildiği Amerikan sefaretinden alınan cevabi yazıda beyan olunmuştur. Durum vilayete ve Nezaret'e bildirilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.20-Adana Valisi Abdülhalık Nasuhi'den Sadaret'e gönderilen 27 Şaban 1311/21 Şubat 1309 (5 Mart 1894) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin okulundaki Nusayrî İbrahim ve diğer Nusayrî kızlarının kurtarılması ve buralara Müslüman çocukların gitmesinin engellenmesi hakkında 6 Teşrin-i sâni 1309 (18 Kasım 1893), 27 Kânûn-i sâni 1309 (8 Şubat 1894) tarihli yazılar, Amerikan Sefaretinin bu konudaki icraatları, Dr. Metheny'nin Nusayrî kızlarının iade edilmesini isteyen Mersin Amerikan konsolosu Daraf'ı, ABD Başkanı'na şikâyet hazırladığı, Daraf'ın bu yüzden konsolosluktan istifa etmeyi düşündüğü, Dr. Metheny'nin Nusayrî kızları vermemesinin sebebinin aslında Osmanlı hükümetinden tazminat (para) almak veya nüfuz sahibi olduğu bildirilmiş, Osmanlı yönetimi ve kendi sefirlerini dinlemeyen bu adamın Mersin'den uzaklaştırılması ve Nusayrî kızların kurtarılması hakkında arzda bulunulmuştur (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.21-Sadaret'ten Hariciye Nezareti ile Adana vilayetine gönderilen 22 Şubat 1309 (6 Mart 1894) tarihli yazıya göre; Nusayrî Mahmud oğlu İbrahim'in Mersin'de Amerikan Dr. Met-

heny tarafından kandırılan kızları ile misyonerler yanında bulunan sair Nusayrî kızları hakkında Amerikan sefaretinden ve Hariciye Nezaretinden gelen yazı 7 Şaban 1311 (13 Şubat 1894)'de vilayete yazılmıştır. Amerikan sefiriyle yapılan bir görüşmede, Amerika'ya kaçırılan çocuğun iadesini hükûmetine ve bu kabil çocukların Amerika'ya gönderilmemesini misyonerlere yazacağını ve Sadaret'ten yapılan ısrar üzerine diğer iki kız için istenilen masraf ve tazminattan vazgeçeceklerini vaat etmiştir. Hariciye Nezaretine Washington (Vaşington) sefaretine buna göre tebligat yapılması haberi verilmiştir. Adana vilayetine de konu hakkında mülumat verilmiştir. Hariciye Nezaretinden, Washington Sefaretine buna göre iş yapması istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.22-Washington Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 6 Nisan 1894 tarih 104 numaralı yazının tercümesi; Mersin'deki Amerikan misyoner mektebine alınan, daha sonra Amerika'ya kaçırılan Nusayrî İbrahim'in kızı ve diğer Nusayrî kızların durumları bildirilmiştir. Okul müdürü Dr. Metheny, İbrahim ile aralarında bir anlaşma olduğunu, bu anlaşmaya göre İbrahim'in üç kızının Amerika'da talim ve terbiyesinin kendisine verildiği, bu kızları evlendirdiğinde çeyizlerini kendisinin vereceğini söylemiştir. Bu hareket Amerikan hukukuna aykırı olduğu gibi, Amerikanların Osmanlı memleketinde yaptıkları öğretmenlik vazifesinin de dışında olduğu, Amerika'nın İstanbul sefiri tarafından Metheny'ye bildirilmiştir. Ayrıca Osmanlı vatandaşı İbrahim ile Amerikan vatandaşı sıfatındaki Metheny'nin tabi olduğu hukuk böyle bir anlaşma yapmasına müsait değildir. 1830 muahedenamesinin 4. maddesi mucibince bu gibi mukavelenelerin hüküm derecesi ve itibarı bir Amerikan tercümanı hazır olduğu hâlde Hukuk Mahkemesi tarafından tayin olunmak lazım geldiği cihetle, Amerikan hükûmeti talep edilen emri vermeye salahiyetli değildir.

İstişare Odasının 12 Mayıs 1894 tarihli ve 7265 numaralı mütalâası; Mersin'deki Amerikan misyonerlerinin Osmanlı tebaasına yaptıklarına dair Washington Sefaretinin 6 Nisan 1894 tarihli cevabi yazısıyla Adana vilayetinin yazısı değerlendirilmiştir. Dr. Metheny'nin Nusayrî İbrahim ile yaptığı anlaşma, Osmanlı kanunlarına muhalif olduğu takdirde Amerikan hükûmeti tarafından himaye edilemeyeceği, Amerika Hariciye Nezaretinden İstanbul'daki Amerikan sefirine bildirilmiştir. Metheny hakkında açılan cinayet davası ile beraber üç genç kıza yaptıklarından dolayı Osmanlı toprağından atılabilir. Ancak hükûmetler arasında münasebetleri bozacak davranışlarda bulunulmamalı ve Dr. Metheny aleyhine açılan davanın şimdilik ertelenmesi ve Adana'ya bu yolda emir verilmesi münasip olacaktır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.23-Adana Valisi Abdülhalık Nasuhi'den Sadaret'e gönderilen 7 Şevval 1311/30 Mart 1310 (13 Nisan 1894) tarihli yazıya göre; birkaç gün önce Mersin limanına Şikago isimli bir Amerikan zırhlısı gelmiştir. Bu sırada Dr. Metheny, okul damına Amerikan bayrağı asmıştır. Bu bayrağın kaldırılması için konsolos vekiline yazı yazılmıştır. Ancak konsolos vekilinin kaldırılması yolundaki sözü Metheny'ye geçmemiştir. Ayrıca Nusayrî kızlarının iadesi ve okulun durumu hususlarında da bir gelişme olmamıştır. Serkeşçe hareket eden Metheny'e yapılacakların bildirilmesi istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.24-Sadaret'ten Maârif Nezaretine gönderilen 4 Nisan 1310 (16 Nisan 1894) tarihli yazıya göre; Nusayrî kızlarının ecnebi mekteplerine gitmelerinin önlenmesi hakkında Adana vilayetine ve 3 Ramazan 1311 (10 Mart 1894)'de Nezaret'e malumat verilmiştir. Vilayetten gelen 16 Ramazan 1311 (23 Mart 1894) tarih ve 10 numaralı cevabi yazıda alınması gereken tedbirler bildirilmiş ve Dr. Metheny hakkında icap eden muamele hakkında Bâbîâli ile sefaret arasında yazışmalar yapılmıştır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.25-Sadaret'ten Hariciye Nezaretine gönderilen 17 Nisan 1310 (29 Nisan 1894) tarihli yazıya göre; Nusayrî İbrahim'in Amerika'ya kaçırılan kızının iadesi için Washington sefaretine yazı yazılması hakkında Nezaret'e 28 Şaban 1311 (6 Mart 1894)'de yazı gönderilmiştir. Dr. Metheny, Nusayrî kızları vermemek ve ruhsatsız inşaat yapmak gibi işlere devam ettiği, Mersin Amerika Konsolos Vekili'nin söz geçiremediği, vekil tarafından itiraf edilmiştir. Metheny konsolos vekilini Amerikan hükûmetine şikâyet ederek azlettirmek teşebbüsünde de bulunmuştur. Metheny'nin münasebetsiz hâl ve hareketlerinin sonlandırılması için Amerikan sefaretine yazı gönderilmelidir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.26-Adana Maârif Müdürlüğü'nden Maârif Nezaretine gönderilen 26 Nisan 1310 (8 Mayıs 1894) tarihli yazıya göre; Londra'da yayınlanan "Kurye dö Londriye dö Lort" isimli bir haftalık gazetenin 7 Nisan tarihli nüshasında; Amerika'ya 15 kız götürülen Dr. Metheny'nin Osmanlı'ya iade edilmesi hâlinde, süren davası yüzünden şer'i hükümlere göre idam edileceği sebeple Amerikan hükûmeti kızların iadesinde tereddüt gösterdiği haberi yayınlanmıştır. Metheny'nin bu işin takibi için Amerika'ya gittiği anlaşılmıştır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.27-Maârif Nazırı Zühdi'den Sadaret'e gönderilen 13 Zilkade 1311/7 Mayıs 1310 (18 Mayıs 1894) tarihli yazıya göre; mektebine almış olduğu Nusayrî kızlarının kurtarılması için 10 Şevval 1311 tarihli tezkire mucibince, Dr. Metheny hakkında Bâbîâli ile sefaret arasında yazışmalar yapıldığı beyan edilmiştir. Dr. Metheny'nin kandırdığı 15 Nusayrî kızıyla birlikte Amerika'ya kaçtığı Adana Maârif Müdürlüğünden yazılan 26 Nisan 1310 (8 Mayıs 1894) tarihli telgrafın meali, önemine binaen Sadaret'e arz ve takdim kılınmıştır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.28-Sadaret'ten Hariciye Nezaretine gönderilen 10 Mayıs 1310 (22 Mayıs 1894) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin Amerikan sefaretince de malûm olan hâline son verilmesi hakkında sefarete tebligatta bulunulması için 23 Şevval 1311 (29 Nisan 1894)'de Nezaret'e yazı yazılmıştı. Şimdi Metheny'nin Amerika'ya gittiği ve yanında 15 Nusayrî kızını kaçırdığı Adana Maârif Müdürlüğü tarafından Maârif Nezaretine bildirilmiştir. Maârif Nezaretinin 13 Zilkade 1311 (18 Mayıs 1894) tarihli yazısına nazaran gereğinin yapılması istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.29-Hariciye Nezaretinden Sadaret'e gönderilen 24 Zilkade 1311/17 Mayıs 1310 (29 Mayıs 1894) tarihli yazıya göre; Amerika'ya kaçırılan Nusayrî kızının (Nacide) iade edileceği, diğerleri için de masraf ve tazminat istenmeyeceği Amerika sefiri tarafından vaat olunmuştur. Ancak Metheny'nin Amerika'ya gittiği ve yanında 15 Nusayrî kızını kaçırdığı, Adana Maârif

Müdürlüğünce bildirilmiş ve durum Amerika Hariciye Nazırına iletilmiştir. Metheny'nin Nusayrı kızların babası İbrahim ile yaptığı anlaşma Osmanlı kanunlarına aykırı bulunmuştur. Metheny aleyhinde mahallince açılan cinayet davasının ertelenmesinin vilayete bildirilmesi münasip olacaktır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.30-Sadaret'ten Adana vilayetine gönderilen 18 Mayıs 1310 (30 Mayıs 1894) tarihli yazıya göre; Metheny'nin Nusayrı Mahmud oğlu İbrahim ile akdettiği mukavele Osmanlı kanunlarına aykırı olup himayesinden sarf-ı nazar olunması hükümeti tarafından Amerika sefaretine bildirilmiştir. Metheny aleyhinde mahallince açılan cinayet davasının ertelenmesi Hariciye Nezareti'nin cevabı üzerine tebliğ olunmuştur (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.31-Washington Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 22 Eylül 1894 tarihli ve 235 numaralı yazının tercümesi; Dr. Metheny tarafından Amerika'ya gönderilen Nusayrı genç kızlarının Osmanlı'ya iadeleri sebeplerinin istihsalı için talimatı havi 4 Haziran 1894 tarihli yazı alınmıştır. Bu kızların ne isimleri, ne de nerede karaya çıkmış oldukları bilindiğinden araştırmalar neticesiz kalmıştır. Amerikan memurları ise, Amerika gibi geniş bir memlekette Nusayrileri bulmak için sarih malumat ve tafsilat talep etmektedirler (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.32-Hariciye Nezaretinden Sadaret'e gönderilen 16 Rebiülâhîr 1312/4 Teşrin-i evvel 1310 (17 Ekim 1894) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin kandırdığı 15 Nusayrı kızıyla birlikte Amerika'ya kaçtığı Adana Maârif Müdürlüğü, Maârif Nezareti ve Sadaret'ten yazılmış olup zikrolunan kızların isimleri ve hangi memlekette karaya çıktıkları bilinemediği için yürütülen araştırma neticesiz kalmıştır. Amerikan memurlarının, bunları ortaya çıkarmak için sarih malumat ve ayrıntı bilgi talep etmekte olduklarını içeren 22 Eylül 1894 tarihli yazının tercümesi takdim kılınmıştır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.33-Sadaret'ten Maârif Nezaretine gönderilen 8 Teşrin-i evvel 1310 (20 Ekim 1894) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin kandırdığı 15 Nusayrı kızıyla birlikte Amerika'ya kaçtığı Maârif Müdürlüğü ve Maârif Nezaretinin 13 Zilkade 1311 (18 Mayıs 1894) tarihli ve 34 numaralı tezkireyle bildirmesiyle, Hariciye Nezaretine yazılmıştır. Zikrolunan kızların isimleri ve hangi memlekette karaya çıktıkları bilinemediği için yürütülen araştırma neticesiz kalmıştır. Amerikan memurları, bunları ortaya çıkarmak için sarih malumat istemiştir. Washington sefaretinin yazısına atfen Hariciye Nezareti'nden cevabi tezkire yazılmış olmakla, buna göre araştırma yapılması ve neticesinin bildirilmesi istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.34-Sadaret'ten Adana Valiliğine gönderilen 10 Teşrin-i evvel 1310 (22 Ekim 1894) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin kandırdığı 15 Nusayrı kızıyla birlikte Amerika'ya kaçtığı Hariciye Nezaretine yazılmıştır. Zikrolunan kızların isimleri ve hangi memlekette karaya çıktıkları bilinemediği için yürütülen araştırma neticesiz kalmıştır. Amerikan memurları, bunları ortaya çıkarmak için sarih malumat istemiştir. Washington sefaretinin cevabına atfen Hariciye Nezareti'nden cevabi tezkire ve gereğinin icrası Maârif Nezaretine yazılmış olmakla, vilayetçe de buna göre araştırma yapılması ve neticesinin bildirilmesi istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.35-Adana Maârif Müdürü Hamid'den Maârif Nezaretine gönderilen 30 Teşrin-i Evvel 1310 (11 Kasım 1894) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny Mektebine verilen çocuklardan biri Tarsus'un Musallâ Mahallesi'nde oturan ve Kizir İsmail'in fabrikasında müstahdem olarak çalışan aslen Lazkiyeli Ali'nin oğlu 10 yaşında Hamdan ve kezâ aynı mahalleden müteveffa Şeyh Abdullah'ın ismi öğrenilemeyen 8 yaşındaki kızının olduğu arz olunmuştur (BA, MF. MKT: 237/20)

4.2.36-Maârif Nezaretinden Bâbiâli'ye gönderilen 21 Cemâziyelevvel 1312 (20 Kasım 1894) tarihli yazı; 19 Teşrin-i Sâni 1310 (1 Aralık 1894) tarihli yazıya istinaden Adana Vilayeti'ne takdim edilen, Mersin'deki Amerikalı Dr. Metheny'nin kandırarak Amerika'ya kaçırıldığı kızlara dair 31 Teşrin-i evvel 1310 (12 Kasım 1894)'da istenilen bilgiyi içermektedir. (BA, MF. MKT: 237/20)

1-Dr. Metheny'nin Amerika'ya kaçırıldığı Nusayrı kızların ne isimleri, ne de nerede karaya çıkmış oldukları bilindiği için araştırmanın neticesiz kaldığı, Amerikan memurlarının açık bilgi istediklerine dair Washington sefaretinin yazısı ve cevaben yazılan 8 Teşrin-i Evvel 1310 (20 Ekim 1894) tarihli yazı.

2-Dr. Metheny'nin okuluna aslen Lazkiye'nin Cebel-i Kelbiye ahalisinden olup, Tarsus'ta oturan Hasan Hoca Yusuf tarafından, Tarsus'un Musalla Mahallesi'nde oturan ve Kizir İsmail'in fabrikasında müstahdem olarak çalışan Ali'nin oğlu 15 yaşındaki Hamdan ve müteveffa Şeyh Abdullah'ın ismi bilinmeyen 8 yaşındaki kızının teslim edildiği bildirilmiştir. Bu durum Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiyye Müfettişliğine bildirilmiştir. Bir taraftan Amerika'ya kaçırılmış olan kızların kurtarılması için bu kadar uğraşılırken, diğer taraftan Müslüman kızların yine bu okula gitmelerine izin verilmemelidir. Bu iki çocuğun alınarak ailelerine teslim edilmeleri için vilayete gereken emrin verilmesi arz olunmuştur (BA, MF. MKT: 237/20).

4.2.37-Maârif Nazırı Zühdî'den Sadaret'e gönderilen 20 Receb 1312/5 Kânûn-i sâni 1310 (17 Ocak 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin Amerika'ya kaçırıldığı 15 kızın isimleriyle, nerede karaya çıktıkları henüz tespit edilememiştir. Bu esnada okuluna Lazkiye'de Cebel-i Kelbiye ahalisinden ve Tarsus'ta oturan Hasan Hoca Yusuf marifetiyle Tarsus'tan Nusayrı çocukları götürdüğü ve Yusuf'un evvelce de bu mektebe biri oğlan, diğeri kız iki Nusayrı çocuğu götürüp teslim ettiği vilayet Maârif Müdürlüğünden gönderilen yazıda beyan edilmiştir. Bu çocukların, velilerinin isimleri ile nereli olduklarının tespitinin çok güç olduğu ortadadır. Bu esnada alınan diğer bir yazıda da Tarsus'un Musalla Mahallesi'nden müteveffa Abdullah'ın kızı ile diğer bir kızın Mersin eski gazhane bekçisi Çerkes Ebubekir tarafından Metheny Mektebine teslim edildiği yazılmıştır. Bu durum Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiyye Müfettişliği'ne bildirilmiştir. Mektepte ne kadar İslam çocuğu var ise kurtarılması ve velilerine teslim edilmesi, kimliklerinin deftere yazılarak Nezaret'e teslim edilmesi Adana Vilayeti'nden istenmelidir. 1 Recep 1312 (29 Aralık 1894) tarihli ve 179 sayılı tezkirede beyan olduğu üzere, ismi geçen mektebe giden çocukların, önceki çocuklar gibi Amerika'ya kaçırılacağı düşünüldüğünden engel olunmalıdır (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.38-Sadaret'ten Adana vilayetine gönderilen 10 Teşrin-i evvel 1310 (22 Ekim 1894) tarihli yazıya ek olan 9 Kânûn-i sâni 1310 (21 Ocak 1895) tarihli yazıya göre; Metheny'nin mektebine Cebel-i Kelbiye ahalisinden Hasan Hoca Yusuf tarafından Tarsus'tan Nusayrı çocukları kaçırılmıştır. Tarsus'un Musalla Mahallesi'nden müteveffa Abdullah'ın kızı ile diğer bir kız, Mersin eski gazhane bekçisi Çerkes Ebubekir vasıtasıyla mektebe teslim edilmiştir. Bu çocukların da evvelkiler gibi Amerika'ya kaçırılacağı düşünüldüğünden, engel olunması ve mektepte Müslüman çocuğu olup olmadığının, bulunması hâlinde kaç erkek ve kız olduğunun yazılması istenmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.39-Adana Valisi Mustafa Faik'ten Sadaret'e gönderilen 10 Şaban 1312/24 Kânûn-i sâni 1310 (6 Şubat 1895) tarihli yazıya göre; 4-5 ay önce Adana'ya vali olarak atanan Mustafa Faik, Metheny'nin Nusayrı kızlarını Amerika'ya kaçırmaması ve diğer faaliyetleri sebebiyle, gerekenin yapılması için izin istemiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.40-Mersin Mutasarrıflığının Adana Valiliğine gönderdiği 14 Şaban 1312/28 Kânûn-i sâni 1310 (10 Şubat 1895) tarihli yazısına göre; Tarsus'un Musalla Mahallesi'nden Abdullah'ın kızı ile bir başka kız çocuğu Metheny'nin okuluna teslim edilmiştir. Bu iki kızın da Amerika'ya kaçırılacağı düşünülmekte olduğundan engel olunmalıdır. 11 Kanun-ı sani 1310 (23 Ocak 1895) tarihli vilayet emri gereğince, Metheny mektebinde okuyan çocukların durumlarının araştırılması Polis Komiserliği'ne havale edilmiştir. Metheny'nin okuluna 6-7 yıl önce getirilen Safiye ve Zühre tüm çabalara rağmen alınamamış, yine 6 yıl evvel Lazkiye'den getirilen bir Müslüman kız bilahare Protestan yapılmış ve evlendirilmiştir. Bu kız mektepte Galibe adıyla çağrılmakta ve Arapça öğretmenliği yapmakta olup, kocası 6-7 ay evvel Amerika'ya gitmiştir. Maarif Müdürlüğü'nün Nezaret'e bildirdiğine göre Amerika'ya kaçırılan kızların sayısı 15 kişidir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.41-Mersin Mutasarrıfı Mehmed Ali'nin 2 Şubat 1310 (14 Şubat 1895) tarihli telgrafına göre; Arap Ortodoks Mektebine giden Müslüman çocukların bu okula gitmeleri men edilmiştir. Hükümetten resmî ruhsat almadan evlerini okul yapan Ramize ve Roza Demyanı adlı öğretmenler hakkında gereken işlem yapılmıştır. Dr. Metheny mektebindeki Nusayrı kızların pederlerine iadesi için iki seneden beri vilayet, Babıâli ve Amerikan konsolosu arasında yazışmalar yapılmış ise de, henüz bir netice alınamamıştır. Metheny, okul inşaatına devam etmekte olup nizama aykırı hareketlerinin önlenmesi elzemdir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.42-Mersin Mutasarrıflığının Adana Valiliğine gönderdiği 24 Şaban 1312/7 Şubat 1310 (20 Şubat 1895) tarihli yazısına göre; Mersin'de Dr. Metheny mektebinde okuyup daha sonra öğretmen olan Ramize ile Roza isimli kızlar Kiremithane ve Bağçe Mahallelerindeki evlerini okul yapmışlardır. Maarif Müdüriyeti'nin ve Valiliğin yazısı üzerine polis tarafından yapılan tahkikatta bu kişilerin Dr. Metheny himayesinde evlerinde tedaris yaptıkları anlaşılmıştır. Bunlardan Ramize Mersinli, Roza'nın Lazkiyeli olduğu tespit edilmiştir. Ramize'nin Protestan mezhebini kabul ettiği ve Filib'le evlendiği anlaşılmış ise de, bunların Osmanlı vatandaşlığından çıktıklarına dair henüz bir kayıt bulunamamıştır. Bunların okullarının kapatılması hususunda Maarif komisyonuna bir tezkire tebliğ edilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.43-Adana Valisi Mustafa Faik'ten Sadaret'e gönderilen 28 Şaban 1312/11 Şubat 1310 (24 Şubat 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny mektebinde okuyan Mersinli Ramize Protestanlığı kabul etmiş ve Filib adlı biriyle evlenmiştir. Yine aynı okulda okuyan Lazkiyeli Roza Demyani ile birlikte Osmanlı vatandaşlığından çıktıkları söylenmektedir. Lazkiye'de bulunduğu sırada sürekli fesat çıkaran Metheny, aynı işi Mersin'de de yapmaktadır. Bu yüzden Mersin'den kovulması gereklidir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.44-Sadaret'ten Hariciye Nezaretine gönderilen 8 Ramazan 1312/21 Şubat 1310 (5 Mart 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin Amerika'ya kaçırıldığı Nusayri kızların ne isimleri, ne de nerede karaya çıkmış oldukları bilindiği için araştırmanın neticesiz kaldığı beyan edilmiştir. Metheny'nin Mersin'deki okulunun kapatılması hakkında tezkire gönderilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.45-Sadaret'ten Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Şevval 1312/18 Mart 1311 (31 Mart 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin Amerika'ya kaçırıldığı Nusayri kızlar hakkında tezkire gönderilmiştir. Metheny, Lazkiye'den kovulduğu gibi, Mersin'den de uzaklaştırılması hususunda Adana vilayetinden gelen yazının icabına bakılması, 8 Ramazan 1312'de Nezaret'e bildirilmiştir. Ayrıca Metheny'nin mektebinde okuyan iki kızdan biri olan Mersinli Ramize'nin Protestanlığı kabul edip, Filib isminde biriyle evlendiği anlaşılmıştır. Mersin Mutasarrıflığından Ramize ve Roza'nın Osmanlı vatandaşlığından çıktıklarına dair herhangi bir bilgi gelmemiştir. Ancak bunların açtıkları mekteplerin kapatılması için Maârif komisyonuna tembihatta bulunulduğu bildirilmiştir. Bu durum Nezaret'e de yazılmıştır. Metheny'nin fesat yuvasının, Lazkiye'den kaldırıldığı gibi Mersin'den de kaldırılması gerekli olduğuna dair Adana vilayetinden gelen 28 Şaban 1312 (24 Şubat 1895) tarihli yazı gereğince icra olunması hakkında Nezaret'e tezkire gönderilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.46-Sadaret'ten Hariciye Nezaretine gönderilen 8 Şevval 1312/23 Mart 1311 (4 Nisan 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin fesat yuvası olan Mersin'deki okulunun kapatılmasına dair Mersin Mutasarrıflığı'nın yazısıyla birlikte Adana vilayetinden gelen 4 Şevval 1312 (31 Mart 1895) tarihli yazı Nezaret'e gönderilmiştir. Metheny'nin serkeşliği artmış, gönderilen memurları darp ve tahkir etmiştir. Bu durum karşısında okulun mutlaka kapatılması için Adana Vilayeti'nden 13 Ramazan 1312 (10 Mart 1895) tarihinde yazı gönderilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.47-Sadaret'ten Hariciye Nezaretine gönderilen 14 Şevval 1312/28 Mart 1311 (10 Nisan 1895) tarihli yazıya göre; Maârif Nezaretinden gelen 12 Şevval 1312 (8 Nisan 1895) tarihli yazıya göre, Dr. Metheny, mektebine aldığı Nusayri kızlarını pederlerine iade etmemekte ve okul bahçesine gizlice inşaat yaptırmaktadır. Bu okulun kapatılması elzem hâle gelmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.48-Amerika Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 18 Nisan 1895 tarih ve 58 numaralı yazının tercümesi; Dr. Metheny'nin velilerine teslim etmediği kız çocukları ne yolla alıkoyduğu, bunların ebeveynlerinin dinî ve rızaları olup olmadığının araştırılacağı bildirilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.49-Hariciye Nezaretinden Sadaret'e gönderilen 14 Zilkade 1312/27 Nisan 1311 (9 Mayıs 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny, Amerika'ya kaçırdığı ve mektebine aldığı Nusayrî kızları pederlerine teslim etmemiştir. Olayla ilgili olarak Washington sefreti ve Amerikan sefretiyle yazışmalar devam etmektedir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.50-Sadaret'ten Adana Vilayeti'ne gönderilen 19 Zilkade 1312/2 Mayıs 1311 (14 Mayıs 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin Amerika'ya kaçırdığı ve mektebine aldığı Nusayrî kızları pederlerine teslim etmemiştir. Bu konuda Hariciye Nezareti ve Washington sefreti ile Amerika sefreti arasında yazışmalar devam etmektedir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.2.51-Hariciye Nezareti'nden Sadaret'e gönderilen 17 Zilhicce 1312/29 Mayıs 1311 (11 Haziran 1895) tarihli yazıya göre; Dr. Metheny'nin Amerika'ya kaçırdığı kızlar ve davranışları hakkında bilgi verilmiştir (BA, A. MKT. MHM, 700/5).

4.3-Adana Valisi'nin Nusayrîlere Davranışları Hakkında Bir Arşiv Belgesi

Adana Nusayrîlerinden bir kişi, valinin kendisine zulmettiğini ileri sürerek Mısır'a göç etmiş ve burada Anadolu isimli bir gazete çıkarmıştır. Bu gazetede Osmanlı yönetimi aleyhinde yazılar kaleme almıştır. Bu gazeteyi okuyan Mısır Fevkalade Komiseri Gazi Ahmed Muhtar Paşa, İstanbul'a valinin başka suistimallerini de içeren bir tahrirat göndermiştir. Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın bu yazısında; Nusayrîlerin camiye gittiklerinden, İslam dinine yakın olduklarından ve kazanımları gerektiğinden bahsetmiştir.

Mısır Fevkalade Komiseri Seyyid Gâzi Ahmed Muhtar Paşa tarafından Mabeyn-i Hümayun'a gönderilen 12 Safer 1320/7 Mayıs 1318 (21 Mayıs 1902) tarihli yazıya göre; Adanalı olduğu öğrenilen bir kişi iki aydır Mısır'da olup Anadolu isimli bir gazete çıkarmaktadır. Bu gazetede hilafet ve hükümet aleyhine yazılar yazmaktadır. Sebebi sorulduğunda, Adana Valisi'nin birçok kötü muamelesinden bahsetmiştir. Bu kişi Nusayrî olup Hristiyanlardan ziyade Müslümanlara meyyaldir. Camilere gidip geldiklerinden İslam etmek (Hanefi mezhebine geçirmek) kolay iken darp edilerek camilerden kovulmuş ve başka bir millet ihdas etmeleri lazım gibi bir takım entrikalarda bulunulmuştur. Sahip oldukları topraklarında çiftçiliğe teşvik edilmeleri gerekirken bilakis malından ve canından bizar edilmiştir. Bu yüzden canı gibi sevdiği malını ve ailesini terk ederek başka yerlerde süründüğünü söylemiştir. Zaten burada Harbiye Nezareti görevlilerinden Adanalı Yusuf Efendi'nin bir sene evvel Adana'da Redif Deposu Çavuşu olan kardeşi elinde Avrupa'da yayımlanan bir gazete görüldüğünden sürgün edilmiştir. Rivayete göre onunla münasebette olan daha nice kişiler de sürülmüştür. Yusuf Efendi'nin âdeta hanesi sönmüştür. Esasen Adana'da fena adam zannedilen Yusuf Efendi, onların zannettiği gibi birisi olmadığından defalarca rica etmesine ve bu ricası Kitabet'e bildirilmiş ise de bir semeresi görülmemiştir. Hülâsa yakınlık münasebetiyle Adana vilayet idaresi ve ahali hakkında pek çok acıklı sözler işitmekteyim. Bunun araştırılması işim değildir. Bu tür şeylerin abartılabileceği de bilinmektedir. Buna rağmen yüzde 70-80'i doğru görünmektedir. Valinin yaptığı suistimallerin teftişi ve hatalara son verilmesi sevap olacaktır (BA, Y. EE: 129/79).

4.4-Adana Nusayrilerinin Antakya ve Lazkiye Nusayrileriyle Birleşme Emelleri Hakkında Bir Arşiv Belgesi

I. Dünya Savaşı sonrasında Fransızlar tarafından, 31 Ağustos 1920'de Lazkiye ve çevresinde "Lazkiye Alevi Devleti" veya "Alevi Toprağı" adı altında idari bir birim kurulmuştur (Melek, 1986: 10-11; Honigmann, 1993: 24; Üzüm, 2007: 271). Adana Valiliğinden İstanbul'a gönderilen bir raporda, Adana Nusayrilerinin bu idare ile birleşme amacı taşındıkları belirtilmiştir.

Adana vilayetinden Sadaret'e gönderilen 30 Ağustos 1336 (30 Ağustos 1920) ve 20 Eylül 1336 (20 Eylül 1920) tarihli raporlara göre; Fransızların Adana ve çevresini işgale başlamasıyla, Arap (Nusayri) köylüleri bölgeyi işgale gelen Fransızları "beyaz bayraklarla" selamlamışlardır. Ayrıca Adana'daki Nusayri Araplar, Antakya ve Lazkiye'deki Nusayrilerle birleşerek, ayrıcalıklı bir idare (idâre-i mümtâze) oluşturmak emelindedirler. Bu durum devlet için müşkül bir durum yaratmaktadır (BA, DH. İ. UM: 20-25/14).

5-Değerlendirme

Adana, Tarsus ve Mersin Nusayrileriyle ilgili arşiv belgelerinin değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlar şunlardır:

1) 1893 yılının Ramazan ayında Adana Cami-i Kebir'de Hz. Peygamber'in Sakal-ı Şerif'inin ziyareti sırasında meydana gelen olaylardan bahseden arşiv belgesinden (BA, BEO: 201/15050), halkın bir kısmının Nusayri inancını bâtını, sapkın veya İslam dışı gördüklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, halka müdahale eden ve olayların yatışmasını sağlayan ulema (İslâm din âlimleri) denilen sınıfın, Nusayri inancını İslam dini dışında görmedikleri anlaşılmaktadır. Yine aynı belgeden, devlet yönetiminin meydana gelen olayları önemsemediği anlaşılmaktadır. Nitekim bu tür olaylarla Nusayri kitlesinin gücendirilmemesi ve her türlü olaydan ivedilikle merkezin haberdar edilmesi hakkında mahalli yöneticilerin uyarılması, devletin Nusayrilere bir değer verdiğine işaret eder.

2) Araştırmada kullanılan bölgeyle ilgili arşiv belgelerinin önemli bir kısmı misyoner faaliyetleriyle ilgilidir. Araştırmada kullanılan misyonerlerle ilgili ilk belge 16 Kasım 1893, son belge 11 Haziran 1895 tarihli. İlk belge Maarif Nazırı Zühdî Paşa'nın Sadaret'e gönderdiği tahrirat, son belge Hariciye Nezaretinden Sadaret'e gönderilen yazıdır. Bu belgelerin tamamı 51 adet olup misyonerlerin kandırdığı Nusayri kızları ile başlar ve yine aynı konuyla biter (BA, BEO: 314/23495-23496; BA, Y. MTV: 87/44; BA, A. MKT. MHM: 700/5; BA, Y. PRK. MF: 3/11; BA, MF. MKT: 237/20). 1890'lı yılların başından itibaren misyonerler, bölgedeki Nusayrileri Protestanlaştırılmak (Hristiyanlaştırılmak) için yoğun bir çaba içerisine girmişlerdir. Bu misyoner faaliyetlerinin önemli merkezlerinden biri Mersin'de kurulan Amerikan Protestan Kız Mektebi olmuştur. Amerikan misyoner Dr. David Metheny'nin müdürlüğünü yaptığı bu okula, Lazkiye ve Suriye Nusayrilerinden 20-25 kız çocuğu getirilmiş ve Protestan mezhebine göre yetiştirmişlerdir. Misyonerlerin buradaki amacı, yetiştirdikleri bu kızların bir bölümünü Amerika'ya, bir bölümünü de Çukurova

ve Suriye’de yaşayan kendi toplumları içerisinde göndererek kendi kavimlerinden birileri vasıtasıyla Protestanlık propagandası yapmaktır. Böylece amaç, yeni çocuklar elde etmek ve nihayetinde tüm Nusayrileri Protestanlaştırmak, yani Hristiyanlaştırmaktır. Osmanlı Devleti, misyonerlerin Nusayriler üzerindeki bu faaliyetlerini “siyaseten, mülken ve idareten” zararlı görerek Protestanlığın bu şekilde Nusayriler içinde yayılmaması için birtakım tedbirler almaya çalışmıştır. Bu tedbirlerin başında Dr. Metheny’nin kandırarak Amerika’ya kaçırdığı ve okulunda alıkoyduğu Nusayri kızların kurtarılması ve bu okula Nusayri ve diğer Müslüman ahalinin kızlarının gönderilmesine mahalli yöneticilerin engel olması gelmektedir.

Mersin Amerikan Protestan Kız Mektebi yöneticisi misyoner Dr. Metheny, 1893-1895 yılları arasında iki yıl boyunca devleti uğraştırmış; bu sebeple Adana Maârif Müdürlüğü, Mersin Mutasarrıflığı, Adana Valiliği, Maârif Nazırlığı, Hariciye Nazırlığı, Sadaret, Mersin Amerikan Konsolosluğu, İstanbul Amerikan Sefirliği ve Washington Osmanlı Sefirliği arasında defalarca yazışmalar yapılmıştır. Bu arşiv belgelerinden (yazışmalar), Dr. Metheny gibi ülkemizde çalışan misyonerlerin faaliyetleri hakkında epeyce malumat çıkarmak mümkün olmaktadır. Mesela bir belgede; bölgedeki Protestan mekteplerinin, Amerikan üç şirket tarafından idare edildiği, bunlardan birinin Anadolu Ermenilerini, birinin Suriye Katoliklerini ve birinin de Nusayrileri Protestan mezhebine geçirmek amacıyla çalıştıkları anlatılmıştır. Adana vilayetinde faaliyet gösteren şirketin adı, “Newyork Reform Presbiteryen Protestan Şirketi” olarak kaydedilmiştir. Mersin Amerikan Protestan Mektebi, bu şirket tarafından finans ve idare edilmektedir. Bu şirket ve şirketin yürüttüğü misyonerlik faaliyetleri Amerikan hükümetinden de destek görmektedir. Zira bir belgede; Müslüman kız çocuklarının Mersin Amerikan Protestan Mektebine alınmasının istisna edilmesinin, Amerikan hükümetinin emirlerine ve talimatına aykırı olacağı gerekçesiyle, Osmanlı Maârif’i tarafından hazırlanan okul ruhsatnamesinin alınmasından istinkâf edildiği belirtilmiştir.

Osmanlı yönetimi, misyonerlik faaliyetleri karşısında boş durmamış ve misyonerleri sürekli takipte tutmuştur. Ayrıca zikredilen okul hakkında ayrıntılı raporlar hazırlanmıştır. Bu raporlar ve diğer arşiv belgelerinden;

- a) Okulun 1882’de hükümetten izin alınmaksızın Amerikan vatandaşı Pensilvanya’nın Pittsburgh şehriden Dr. Metheny tarafından Presbiteryen Protestan misyonerler adına inşa edildiği,
- b) Okulun kuruluş maksadı,
- c) Okulun Maarif tarafından onaylanmış bir nizânamesinin olmadığı,
- d) Belediyeden ruhsat alınmaya gerek görülmeden okulun bahçesinde yeni binalar ve yatakhane yaptırıldığı,
- e) Okulun yatılı olup İptidaî, Rüştîye ve İdadî sınıflarında birkaçının ebeveyni Sünnî ve geri si Nusayri erkek ve kız, yüzden fazla (bir başka kayıta 100 kız, 50 erkek öğrenci olduğu belirtilmektedir) bulunduğu,

- f) Okulda 13 öğretmenin görev yaptığı ve bunlardan ikisinin Osmanlı tebaasından, iki erkek, üç bayan öğretmenin Amerikan vatandaşı olduğu ve bunların usulüne uygun vesikalarnın (diploma) bulunduğu,
- g) Okuldaki diğer öğretmenlerden Galiemus, Rose Demyani, Medul Kaytan, July Pols, Hani Tadir ve Vetsa Garzozy'nin vesikalarnının bulunmadığı,
- h) Okulda okutulan Beyrut Maârif idâresinin ruhsatıyla 1892'de burada basılmış olan "Kitâbu Hülâsatü's-Sâfiyye fi Usûli'l-Coğrâfiyya" isimli kitabın zararlı olduğu,
- i) Dr. Metheny'nin, aslen Lazkiye'nin Kelbiye kazasından olup Tarsus'un Ömerli Mahallesi'nde oturan Nusayri Mahmud oğlu İbrahim'in Nacide, Zühre ve Safiye adlı üç kızından Nacide'yi, 10-15Nusayri kızıyla beraber Amerika'ya kaçırdığı, okulunda okuyan diğer Nusayri kızlarını da kaçırmak istediği, İbrahim'in kızlarını geri istemesine rağmen alamadığı ve mektebince yapılan masrafın karşılanmasını istediği,
- j) Dr. Metheny'nin gerek mahallî yöneticiler ve gerekse kendi konsolosluğu tarafından yapılan bütün müracaatlara rağmen, okulunda okuyan çocukları serbest bırakmadığı ve kimliklerini gösteren defteri vermediği,
- k) Bu okulda okuyan iki kızdan biri olan Mersinli Ramize'nin Protestanlığı kabul edip Filib isminde biriyle evlendiği ve Lazkiyeli Roza ile birlikte Osmanlı vatandaşlığından çıkmak istedikleri, Ramize ve Roza'nın Kiremithane ve Bağçe Mahallelerindeki evlerini misyoner okulu yaptıkları,
- l) Bu mektebe öğrenci teminine yardım eden Cebel-i Kelbiyeli Hasan Hoca Yusuf ve Mersin eski gazhane bekçisi Çerkes Ebubekir gibi kimseler olduğu ve bunlardan Hasan Hoca Yusuf'un Tarsuslu Ali'nin oğlu 15 yaşındaki Hamdan'ı kaçırdığı, Çerkes Ebubekir'in de Tarsus'un Musalla Mahallesi'nden vefat etmiş Abdullah'ın kızı ile başka bir kızı okula teslim ettiği bilgileri elde edilmiştir.
- 3) 21 Mayıs 1902 tarihli arşiv belgesinden, mahallî yöneticilerin zaman zaman Nusayrilere karşı olumsuz davranışlarda buldukları anlaşılmaktadır. Bunlardan biri Gazi Ahmed Muh-tar Paşa'nın Mısır'da görevde iken İstanbul'a gönderdiği bir yazıda geçmektedir. Bu yazıda, haksızlığa uğradığını ve zulüm gördüğünü iddia eden bir Adanalı Nusayri'nin Mısır'a göç ettiği ve burada Osmanlı yönetimi aleyhine çalıştığı ifade edilmiştir (BA, Y. EE: 129/79). Merkezden taşraya gönderilen tüm yazılarda Nusayrilerin "İslâm Milleti"nden dışlanmaması ve incitilmemesi telkin edilirken mahallî yöneticilerin bu olumsuz davranışları, mahallî yöneticilerin oevletin Nusayri politikasını anlayıp benimseyemediğini göstermektedir.
- 4) 30 Ağustos-20 Eylül 1920 tarihli arşiv belgesinden, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı Nusayrilerin, Fransız mandası altında kurulan Lazkiye Alevi idaresi ile birleşmek istedikleri anlaşılmaktadır (BA, DH. İ. UM: 20-25/14).

5) 18 Kasım 1893 tarihli bir arşiv belgesinde “Evlâd-ı Arap’dan Nusayrî kabilesi” tabiri kullanılmıştır (BA, Y.MTV, 87/44). Bu ifade, Nusayrîlerin etnik yapısını göstermektedir.

6) 22 Nisan 1893 tarihli arşiv belgesinde (BA, BEO: 201/15050) Adana Vilayeti dâhilinde 40 bin Nusayrî olduğu ifade edilmiştir. Aynı döneme ait Osmanlı nüfus sayımına göre, Adana Vilayeti’nin toplam nüfusu 396.349 kişidir. Bu nüfusun 341.376 kişisi Müslüman, 6.262 kişisi Rum, 44.799 kişisi Ermeni, 1.653 kişisi Katolik, 2.144 kişisi Protestan, 115 kişisi Süryani olarak kaydedilmiştir (Karpat, 2010: 265-266). Belgede verilen rakam ile nüfus sayımı dokümanı ilişkilendirildiğinde, Adana Vilayeti’nde yaşayan Müslüman nüfusun %11,7’sini Nusayrîlerin oluşturduğu söylenebilir. Ancak belgedeki rakamın abartılı olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Belgeleri

1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA):

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO): 1021/76555; 142/10630; 648/48555; 314/23495; 201/15050

Cevdet Maliye (C. ML): 11/461

Dâhiliye İdare-i Umumiye (DH. İ. UM): 20-25/14-54

Dâhiliye Mektubi Kalemî (DH. MKT): 1670/20; 1691/55; 1368/44; 31/9; 1741/10; 1817/63; 1958/80; 1993/3; 2049/13

Dâhiliye Şifre Kalemî (DH. ŞFR): 68/8

İradeler Maarif (İ. MF): 2/1311/R-1;

İradeler Meclis-i Mahsus (İ. MMS): 114/4867

İradeler Mesail-i Mühimme (İ. MSM): 76/2173-2174-2175

Kamil Kepeci Defterleri, Cizye Muhasebesi Kalemî (KKD): 3914

Kamil Kepeci Defterleri, Ruûs Defterleri (KK Ruus): 209

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF. MKT): 237/20

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 7534

Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri (MVL): 258/20

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV): 54/37-55/15

Mühimme Defterleri (MD): 1; 31; 34; 63

Sadaret Amedi Kalemî Evrakı (A. AMD): 5/6; 83/17

Sadaret Mektubî Kalemî Evrakı (A. MKT): 139/12

Sadaret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Evrakı (A. MKT. MVL): 74/84

Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Evrakı (A. MKT. UM): 22/11; 169/55

Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı (A. MKT. MHM): 700/5; 757/110; 349/68; 357/39

Tapu-Tahrir Defterleri (TD): 229

Yıldız Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK): 58/35

Yıldız Esas Evrakı (Y. EE): 129/79

Yıldız Maarif Nezareti Maruzatı (Y. PRK. MF): 3/11

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV): 87/44

Yıldız Perakende Evrakı Adliye Ve Mezahib Nezareti Maruzatı (Y. PRK. AZN): 4/57

Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı (Y. PRK. UM): 19/58-70; 49/76

2-Tapu-Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi (TKGM KKA)

Tapu-Tahrir Defterleri (TD): 134

2-Araştırma Eserler

AKGÜNDÜZ, Ahmet-BAŞ, Yaşar-TEKİN, Rahmi-KAŞIKÇI, Osman, (1993), Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf, İstanbul.

AYTAR, İbrahim Halil, (2006), 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Yaşayan Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkileri, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

BİLGİLİ, Ali Sinan, (2001), Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

DEDE, Mevlüt, (2008), Osmanlı Aile Araştırmaları Bakımından Adana Ve Çankırı Ser'iyye Sicillerinin Karsılastırmalı İncelenmesi (1215-1293\1800-1876), Cumhuriyet Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

DİA, (2002), "Kıptiler", DİA, XXV, 424-426, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

DÜZGÜN, Çiğdem (2007), Şer'iyye Sicillerine Göre Tarsus'ta Gayrimüslimler, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

ENER, Kasım, (1990), Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış, Adana.

Handwörterbuch des Islam im Auftrag der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Amsterdam, herausgegeben von A.J. Wensinck und J.H. Kramers. Leiden 1941.

HONIGMANN, E., (1993), "Lazkiye", İA, VII, 22-25, İstanbul: MEB Yay.

KARLANGIÇ, Osman (2007), 73 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H. 1263-1264/M. 1847-1848) Transkripsiyon ve Değerlendirme, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

KARPAT, Kemal H. (2010), Osmanlı Nüfusu 1830-1914, İstanbul: Timaş Yay.

KESER, İnan, (2006), Kentsel Dinamikler Ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrileri, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

KURT, Yılmaz, (1990), "1572 tarihli Adana Mufassal Tahrir Defterine Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi Üzerine Bir Araştırma", Belleten, LIV/209, 179-211

KURT, Yılmaz (2005), Çukurova Tarihinin Kaynakları-II, 1547 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Ankara: TTK Yay.

KURT, Yılmaz (2005), *Çukurova Tarihinin Kaynakları-III, 1572 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Ankara: TTK Yay.

MASSIGNON, Louis, (1993), "Nusayriler", *İA, IX*, 365-370, İstanbul: MEB Yay.

MELEK, Abdurrahman, (1986), *Hatay Nasıl Kuruldu*, Ankara: TTK Yay.

MUTLU, Fikri, (1940), "Mersin Şehri Ne Zaman ve Nasıl Kuruldu", *Mersin Halkevi Dergisi*, III/35.

OĞUZ, İbrahim, (2006), *Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre Mersin Kenti'nin Kuruluş Öyküsü*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ORTAYLI, İlber, (2006). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Alkım Yay.

TÜRK, Hüseyin, (2010), *Anadolu'nun Gizli İnanç/Nusayrılık, İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, İstanbul: Kaknüs Yay.

ÜZÜM, İlyas, (2007), "Nusayrılık", *DİA, XXXIII*, 270-274, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

YAMAN (Şahin), Arzu, (2006), 287 Numaralı Tarsus Şer'iyye Sicili H.1240-1244/M.1824-1828, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*

www.phillyrpc.org/BroomallRPC/Articles/ottomanmissions.htm